

1. ОБ'ЄКТ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ СУСПІЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

УДК 343.23

Злочини проти суспільної (загальної) безпеки / В.П. Ті-хій - Консп. лекцій - Харків. Національна юрид. акад. України, 1996 - 69 с.

Аналізуються поняття суспільної безпеки, об'єкт (родовий, видовий, безпосередній), предмет та його види, об'єктивна і суб'єктивна сторони, суб'єкт і поняття злочинів проти суспільної безпеки, проблеми їх кваліфікації та кодифікації законодавства.

Для студентів юридичних вузів і факультетів, а також для наукових та практичних працівників.

Р е ц е н з е н т В.І. Борисов, д-р юрид. наук, проф., директор Науково-дослідного ін-ту вивчення проблем злочинності Академії правових наук України.

Затверджено науково-методичною радою академії (протокол № 2 від 21.05.1996 р.)

Видання здійснено при технічній допомозі консорціуму "Верховенство права"
Контракт Агентства Міжнародного розвитку США
Адреса: Україна, 252033 Київ, вул. Саксаганського, 6

1.1. Поняття суспільної безпеки та проблеми кодифікації законодавства про злочини проти неї. Для визначення поняття злочинів проти суспільної безпеки необхідно з'ясувати елементи загального складу цих посягань. Родовим об'єктом таких суспільно небезпечних діянь, як видно з їх найменування, є суспільна безпека.

Що ж собою являє суспільна безпека? І в звичайному повсякденному, і в науковому розумінні вона розглядається як важливий факт, як певна цінність, як благо і потреба. Поняття "суспільна безпека" є видом загального поняття "безпека", яке передбачає наявність небезпек, захист від яких складає сутність безпеки, тому вона також обумовлена певними видами небезпек і протидіє, протиставляється їм. Дієсно, в суспільстві і поза його межами виникають як потенційні, так і актуальні внутрішні і зовнішні загрози, небезпечні фактори (чинники) та джерела небезпек для його інтересів. У зв'язку з цим існує постійна потреба в забезпеченні, гарантованості останніх, в реальній, надійній і ефективній системі захисту і захищеності суспільства, тобто потреба в суспільній безпеці.

Суспільна безпека - це загальне благо, безпека для всіх, загальна цінність, що задовольняє суспільство в цілому і кожного з громадян. При цьому необхідно розрізняти два види благ, пов'язаних з потребою в суспільній безпеці. По-перше, це захищеність суспільства від різних небезпек, по-друге, сам захист суспільства від небезпек, діяльність по запобіганню небезпек. Саме наслідком цієї діяльності і є суспільна безпека, як захищеність певної якості суспільства. Остання становить підсумкове, результативне благо, бо висічує метою і результатом визначеної діяльності, яка виконує роль інструментального блага. Тому потреба в діяльності, яка забезпечує суспільну безпеку (захист), є інструментальною, а потреба в суспільній безпеці (захищеності) - підсумковою, самоцінною потребою. Діяльність по забезпеченню суспільної безпеки (захисту) виступає проміжною потребою, а суспільна безпека (захищеність) - кінцевою. Але через задоволення проміжних потреб і

пролягає шлях до задоволення кінцевих. Внаслідок викладеного у визначенні поняття суспільної безпеки необхідно поєднати обидва значення і визначити це поняття як стан захисту і захищеності суспільства від усляких загроз, факторів (чинників) та джерел небезпек. При такому розумінні суспільної безпеки не тільки об'єкти захисту і захищеності, але й сам стан їх захисту і захищеності розглядається як вельми цінний і самостійний об'єкт.

Таким чином, поняття суспільної безпеки в самому широкому його розумінні є комплексним, збірним і включає в себе безпеку як докорінних, так і інших інтересів суспільства. У першу чергу це профілактична, попереджувальна система, яка становить комплекс заходів, що створюють захисний механізм, гарантують збереження життєздатності і життєдіяльності суспільства.

Поряд з поняттям суспільної безпеки у найширшому розумінні слова необхідно, на думку автора, виділити поняття суспільної безпеки в широкому її розумінні, безпеки суспільства від суспільно небезпечних посягань. Отже, суспільна безпека в широкому розумінні слова - це гарантованість прав і свобод людини, законність і правопорядок у суспільстві, і проявляється вона в правоохоронній діяльності, в захисті правопорядку від правопорушень, у боротьбі з ними. Забезпечення суспільної безпеки виступає як відносно самостійна соціальна система впорядкованих належним чином взаємопов'язаних між собою багатьох елементів, що створюють цілісну єдність. Система суспільної безпеки - це певний соціальний інститут, цільовою функцією якого в найбільш загальному плані є забезпечення потреб суспільства та його громадян у захисті їх інтересів. Реалізація цього завдання здійснюється спеціальними заходами, спрямованими на створення необхідних реальних умов для втілення в життя інтересів суспільства та його громадян, для збереження і зміцнення правопорядку. Таке визначення функції суспільної безпеки відбиває соціальний аспект цього інституту. Воно свідчить про те, що забезпечення суспільної безпеки є здійсненням однієї з основних внутрішніх функцій нашої держави - функції охорони правопорядку. Правоохоронна діяльність детально регулюється правовими нормами, і вона повинна

використовувати лише ті засоби і методи, які відповідають духу права.

Системний і функціональний аналіз суспільної безпеки вказує на те, що в її структурі і функціях спостерігаються глибокі і якісні зміни, зокрема у співвідношенні між правоохоронною діяльністю у вузькому розумінні, слова (репресивною функцією) і профілактичною діяльністю (запобіжною функцією). Остання має посісти домінуюче місце бути головною формою охоронної діяльності в нашому суспільстві, тому що справді надійна безпека досягається перш за все шляхом усунення, нейтралізації та послаблення причин і умов здійснення правопорушень.

Певним результатом суспільної безпеки як системи заходів по охороні правопорядку є стан захищеності суспільства і громадян. Стан суспільної безпеки, її якість визначаються не лише кількістю і тяжкістю правопорушень та їх розкриттям (що свідчить про ступінь загрози правопорядку і відповідно - ступінь його захисту), а й потребами громадян у її забезпеченні. Тому необхідність у суспільній безпеці є потребою як в захищеності, гарантованості від правопорушень, у запобіганні і уникненні можливостей їх здійснення, так і в безпосередній охороні встановленого правопорядку.

Суспільна безпека, існуючи об'єктивно, створює атмосферу суспільного спокою, такі обставини, за яких кожен може не побоюватися злочинів та інших правопорушень, виникає почуття впевненості, переконаності в надійності, зміцненні й ефективності охорони від злочинів та інших правопорушень. Зворотньою стороною потреби в суспільній безпеці є становище громадського спокою, стурбованості і невпевненості в надійній охороні інтересів суспільства та його громадян. Підвищений рівень всіх видів злочинності та інших правопорушень дезорганізує відносини між людьми, послаблює соціальні зв'язки, якість життя знижується, тобто під впливом недостатності безпеки потреби людини задовольняються гірше.

Отже, суспільна безпека у найширшому і широкому поняттях охоплює значне коло суспільних відносин. Це не тільки суспільні відносини, що виступають родовим об'єктом злочинів проти суспільної безпеки, а й відносини, які є об'єктами цілої низки інших суспільно небезпечних посягань (проти держави, порядку

управління, правосуддя тощо) Цілком природно, що відносини суспільної безпеки у найширшому і широкому поняттях не можуть бути родовим об'єктом злочинів. Визнання всіх цих відносин родовим об'єктом злочинів проти суспільної безпеки призвело б до ототожнення останніх з іншими злочинами і не дозволило б розмежувати їх. У зв'язку з цим КК не застосовує поняття суспільної безпеки в найширшому і широкому розумінні слова. Він використовує гретій рівень суспільної безпеки - поняття суспільної безпеки у вузькому розумінні слова. Це поняття охоплює лише безпеку від джерел підвищеної небезпеки, а саме а) безпеку руху та експлуатації транспорту, б) безпеку небезпечних виробництв, в) безпеку від загальнонебезпечних джерел (зброї, бойових припасів, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів та інших небезпечних джерел).

У цьому розумінні суспільна безпека становить міжгалузевий інститут, який з'єднує норми і регулює відносини, спрямовані на захист правопорядку від можливих небажаних наслідків джерел підвищеної небезпеки. Суспільні відносини і норми, якими вони регулюються, об'єднує одна мета - охорона інтересів суспільства та громадян від можливих небажаних (руйнівних) наслідків джерел підвищеної небезпеки. Поводження з ними здійснюється відповідно до певних правил, які виробляються внаслідок досвіду, розвитку знань, науки і звуться "правилами безпеки". Вони формулюються для того, щоб поведження з джерелами підвищеної небезпеки було безпечним, не створювало загрози спричинення шкоди, попереджувало б таку загрозу, захищало як від потенційних, так і актуальних небезпек цих джерел.

Але поведження з джерелами підвищеної небезпеки - це суспільні відносини, за яких здійснюється даний процес. Інакше кажучи, тут має місце не лише і не стільки ставлення до цих джерел, так би мовити, технічні відносини, а одночасно і перш за все відносини між людьми. Використовуючи сили природи, закладені в джерелах підвищеної небезпеки, людина в той же час стає залежною від них і повинна поводитися з ними лише за властивими їм законами. В той же час неможливо зрозуміти ставлення людей до джерел підвищеної небез-

пеки, не враховуючи специфіки взаємовідносин людей. Адже не самі собою джерела підвищеної небезпеки а способ їх використання поведження з ними можуть спричинити шкоду.

Таким чином поведження люди з джерелами підвищеної небезпеки - це не тільки технічна діяльність, а і суспільна. Саме тому правила, які регулюють їх поведінку, мають соціальний зміст. При цьому чим більше держава зацікавлена в дотриманні тих чи інших правил безпеки поведження з джерелами підвищеної небезпеки, тим більший їх чисельності вона надає форму правових норм. Така зацікавленість держави значно зростає в умовах прискорення науково-технічного прогресу.

З викладеного видно, що предметом суспільної безпеки як комплексного правового інституту, його системостворюючим чинником є суспільні відносини по охороні інтересів суспільства і громадян від небажаних наслідків джерел підвищеної небезпеки.

Разом з тим очевидно, що безпека транспорту і безпека виробництва - це спеціальні види безпеки, а безпека від загальнонебезпечних джерел - загальний. Безпека руху й експлуатації транспорту - це одна із сторін його нормального функціонування, і забезпечується вона якраз цією системою відносин. У свою чергу, безпека виробництва (виробнича безпека) - це складова частина в сфері праці, і її забезпечення здійснюється в межах трудових відносин. Тому посягання на ці об'єкти називаються відповідно "транспортними злочинами" і "злочинами проти безпеки виробництва". Безпека ж від загальнонебезпечних джерел є загальною, бо цим джерелам притаманна постійна підвищена потенційна небезпека, вони використовуються в найрізноманітніших сферах життя суспільства і порушення правил безпечного поведження з ними створює небезпеку для багатьох разом узятих благ. В той час як злочини проти безпеки транспорту і виробництва створюють лише обмежену небезпеку спричинення шкоди.

Отже, відносини, що забезпечують загальну суспільну безпеку, нормальне функціонування транспорту а також безпеку виробництва - це самостійні родові об'єкти злочинів, на які посягають відповідно різні злочини. Виникає необхідність виділення злочинів проти суспільної безпеки транспортних злочинів і злочинів

проти безпеки виробництва в самостійні глави Особливої частини КК Така систематизація кримінально-правових норм практично доцільна, відбиває особливості родових об'єктів указаних злочинів, високий рівень їх суспільної небезпеки і значення боротьби з ними Вона значною мірою сприяла б встановленню і усуненню причин і умов що породжують їх вчинення, визначенню найбільш ефективних заходів їх розслідування, більш справедливої індивідуалізації покарання, дійовому підвищенню результативності їх статистичного обліку, більш глибокому теоретичному опрацюванню проблем боротьби з ними

Злочини проти суспільної безпеки в літературі мають різну назву злочини, що порушують суспільну безпеку в цілому, загальні види злочинів проти суспільної безпеки; злочини що порушують загальні правила безпеки; загальні злочини проти суспільної безпеки, злочини проти загальної суспільної безпеки Але будь-яка з них підкреслює, що вони є злочинами саме проти суспільної безпеки, а не іншими посяганнями і суттєво відрізняються від транспортних злочинів і злочинів проти безпеки виробництва Однак така термінологія в той же час і ускладнює поняття характеру і природи суспільно небезпечних деліктів, які вивчаються нами Тому в зв'язку з тим, що транспортні злочини і злочини проти безпеки виробництва становлять самостійні групи посягань, які відокремлюються за їх родовими об'єктами в самостійні глави Особливої частини КК більш доцільним найменуванням досліджуваних нами суспільно небезпечних діянь, що відбиває їх родовий об'єкт, є "злочини проти суспільної безпеки" Така назва даної групи злочинів дає можливість більш чітко відмежувати їх від інших злочинів і разом з тим указує на їх характер, родовий об'єкт цих посягань а тим самим і на їх небезпеку

При вирішенні питання про місце цих злочинів у системі Особливої частини КК треба враховувати що відносини суспільної безпеки охороняються нормами кримінального закону лише тому, що вони в свою чергу, охороняють життя, здоров'я, власність та інші блага запобігають можливості спричинення їм шкоди Тому норми про відповідальність за злочини проти суспільної безпеки доповнюють і підсилюють захист особи власності та інших благ, які вже охороняються нормами інших глав КК

Отже вважаємо за доцільне злочини проти суспільної безпеки помістити серед глав які завершують систему Особливої частини КК

Як видно з викладеного, різниця між суспільною безпекою у найширшому, широкому, вузькому і більш вузькому (як родового об'єкту злочинів) поняттях полягає в різних рівнях безпеки суспільства Вони відрізняються за обсягом, джерелами небезпек, засобами, характером і змістом забезпечення безпеки, нормами і багатьма іншими ознаками У той же час поняття суспільної безпеки у найширшому, широкому, вузькому розуміннях слова і як об'єкт злочинів взаємопов'язані і підлегли одному Поняття суспільної безпеки у вузькому розумінні слова і як об'єкт злочинів належать до обсягу поняття суспільної безпеки у широкому і найширшому розуміннях слова Усім цим чотирьом рівням власливі загальні риси і тому проблема забезпечення суспільної безпеки як родового об'єкту злочинів становить частину загальної проблеми забезпечення безпеки суспільства

1.2. Родовий об'єкт злочинів проти суспільної безпеки. Щоб визначити об'єкт злочинів проти суспільної безпеки, необхідно встановити якій саме групі суспільних відносин як частині загального об'єкту завдається шкода здійсненням цих посягань У найменуванні глави X Особливої частини і диспозиції ст 90 КК в літературі та на практиці об'єктом цих злочинів називають суспільну безпеку Сам термін "суспільна безпека" вказує на те, що йдеться про безпеку суспільства Суспільна безпека відповідає інтересам усіх громадян виступає як загальне благо загальна цінність, реально покликана слугувати кожній людині Вона є однією з постійних потреб суспільства як і інші потреби соціально обумовлена, їй властивий об'єктивний зміст, якісна визначеність, вона впливає на людей детермінує і спонукає їх до діяльності щодо її забезпечення

Суспільна безпека виступає одночасно и ідеєю соціальним ідеалом реальною історичною дійсністю Як соціальний ідеал суспільна безпека відбиває бажану теоретично передбачувану мету, а як реальна дійсність вона є втіленням певних ідей про неї, ідеала стану суспільства Суспільна безпека як ідеал і суспільна безпека як реально існуюча дійсність не можуть бути то-

тожними Повна реалізація суспільної безпеки як ідеалу є результатом тривалої діяльності, а суспільна безпека як соціальна дійсність являє собою лише одну із стадій (етапів), ступінь на шляху до цього результату, тобто між суспільною безпекою як ідеалом і суспільною безпекою як реально існуючою дійсністю. При цьому діяльність по досягненню суспільної безпеки завжди повинна відповідати суспільній безпеці як ідеалі, ідеалу, тому про "повну" суспільну безпеку можна вести мову лише тоді, коли забезпечені оптимальні і стабільні умови життєдіяльності та розвитку особи і суспільства, коли вони надійно захищені від усіляких небезпек, мають гарантованість щодо них.

Важливе значення для забезпечення суспільної безпеки має захист суспільства від джерел підвищеної небезпеки. Не випадково саме вони і виступають як предмети злочинів проти суспільної безпеки.

Як уже зазначалося під злочинами проти суспільної безпеки слід розуміти лише злочини проти загальної безпеки. Їх об'єкт обумовлюється як характером загальнонебезпечних джерел, так і колом благ, яким може бути заподіяна шкода. З урахуванням цих благ, а також характеру, потужності та розповсюдженості цих джерел, і будується система відносин суспільної безпеки як об'єкт злочинів проти неї. Заради більш повного з'ясування необхідно виявити і дати аналіз їх складових елементів.

У структурі суспільних відносин виділяють предмет (те, стосовно чого існують відносини), суб'єктів (носіїв) відносин і зміст - суттєвість соціального зв'язку суб'єктів, тобто їх поведінку, діяльність.

Предмет відносин суспільної безпеки як родового об'єкта злочинів Руйнівні, вражаючі властивості джерел підвищеної загальної небезпеки, їх небезпека для суспільства обумовлюють постійну потребу в охороні його безпеки, тобто в суспільній загальній безпеці. Вона являє собою стан захищеності суспільства від загроз джерел підвищеної загальної небезпеки і є предметом відносин як родового об'єкту злочинів.

Суб'єкти (учасники) суспільної безпеки як родового об'єкту злочинів Суспільні відносини не можуть існувати без суб'єктів, бо саме поняття 'відносини' означає, що вони мають сторони, котрі взаємодіють між собою. Оскільки суспільна безпека є загальною безпекою для всіх

вона практично виступає спільною безпекою і забезпечується всіма громадянами, всім суспільством та його органами. Тому суб'єктами відносин суспільної безпеки як об'єкта злочинів є з одного боку органи суспільства, а з другого - громадяни.

Забезпечення суспільної безпеки виступає важливим елементом виконання державою її правохоронної функції. У системі суспільства, держави, яка забезпечує суспільну безпеку, провідне місце посідають органи, які займаються цим безпосередньо або забезпечення безпеки належить до їх основних функцій. Функції права та обов'язки учасників відносин суспільної безпеки визначаються нормами права. Нормативним шляхом держава встановлює порядок поведінки з загальнонебезпечними джерелами, а також дозвольну систему на цю діяльність. Слід відзначити, що права та обов'язки громадян залежать від того, дозволено чи не дозволено їм поведінку з загальнонебезпечними джерелами. Особи, яким дозволено поведінку з конкретними джерелами небезпеки зобов'язані в процесі поведінки з ними забезпечити безпеку, тобто попереджати такі побічні наслідки власної діяльності, як небезпека. Діяльність осіб, яким дозволено поведінку з тим чи іншим загальнонебезпечним джерелом, спрямована, так би мовити, всередину відносин, забезпечуючи безпеку поведінки з ним. Тому наприклад, порушуючи правила безпеки поведінки з радіоактивними матеріалами або вибуховими речовинами чи недбало зберігаючи вогнепальну зброю і боєприпаси, винний тим самим змінює відносини суспільної безпеки. Він або не виконує, або неналежним чином виконує покладені на нього обов'язки саме по безпечному поведінку з загальнонебезпечними джерелами змінює ці відносини "зсередини".

Обов'язки тих осіб, яким не дозволено поведінку з тим чи іншим загальнонебезпечним джерелом, полягають у тому, щоб вони взагалі не здійснювали неконґрольованих суспільством указаних у законі діянь по поведінку з цими джерелами. Наприклад, при незаконному перевезенні на повітряному судні вибухових чи легкозаймистих речовин, незаконній пересилці таких чи ідких речовин поштою або багажем незаконному носінні, зберіганні виготовленні, придбанні, розкраданні та збуті вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин,

радіоактивних матеріалів, має місце неконтрольоване суспільством поводження з загальнонебезпечними джерелами, і посягання на відносини суспільної безпеки здійснюється як би "іззовні"

Отже, механізм порушення відносин суспільної безпеки є різним у залежності від того, дозволено чи не дозволено особі поводження з загальнонебезпечними джерелами у першому випадку особа порушує відносини суспільної безпеки зсередини, а в другому - іззовні; у першому випадку суб'єкт зобов'язаний попередити можливість уражаючого, руйнівного впливу загальнонебезпечного джерела, а в другому - особі взагалі не дозволено поводження з тим чи іншим загальнонебезпечним джерелом і вона за загальним правилом навіть позбавлена фізичної можливості вчинення цих дій, а тим самим впливати на вказані джерела небезпеки

Змістом відносин суспільної безпеки як родового об'єкта злочинів є певний соціальний взаємозв'язок Він виражається в поведінці людей, в їх практичній діяльності, здійснюється стосовно тих чи інших предметів і вимагає обов'язків певної поведінки, в якій зацікавлене суспільство. Ці обов'язки закріплюються в соціальних нормах, моделях поведінки, найбільш важливі соціальні норми отримують правову форму Як уже зазначалося, руйнівні, вражаючі властивості загальнонебезпечних джерел обумовлюють необхідність діяльності по захисту від небезпеки цих джерел, по забезпеченню суспільної безпеки Саме тому, що спричинення шкоди вказаними джерелами можливо тільки за наявності певних умов, здійснюється така практична діяльність людей, яка запобігає створенню цих умов і перетворенню небезпек у заподіяння шкоди

Таким чином, соціальний зв'язок відносин суспільної безпеки як родового об'єкта злочинів є певним захисним механізмом від небезпеки загальнонебезпечних джерел Саме шляхом посягання на цей захисний механізм, на цей соціальний зв'язок і спричиняється шкода відносинам суспільної безпеки як родовому об'єкту злочинів Спричинення шкоди здійснюється шляхом або зміни цього зв'язку, або його розриву Зміна соціального зв'язку має місце в тих випадках, коли злочин вчиняється особою, якій дозволено поводження з загальнонебезпечним джерелом Такий суб'єкт не виконує чи

неналежним чином виконує покладені на нього обов'язки по безпечному поводженню з загальнонебезпечними джерелами і тим самим виключає себе з відносин по забезпеченню суспільної безпеки від цих джерел, здійснюючи посягання нібито зсередини При посяганні на соціальний зв'язок особою, якій не дозволено поводження з загальнонебезпечними джерелами, здійснюється неконтрольоване суспільством поводження з ними і спричинення шкоди відносинам суспільної безпеки іззовні шляхом їх розриву

Поводження з загальнонебезпечними джерелами повинно здійснюватися згідно з певними правилами Оскільки змістом даних правил є вимоги, яким повинна відповідати поведінка людей з точки зору захисту життя і здоров'я громадян, власності та інших благ від небезпеки вказаних джерел, гомо з точки зору суспільної безпеки, то ці правила називаються правилами суспільної безпеки Це правила контрольованого і передбачувального суспільством поводження з загальнонебезпечними джерелами Поводження з загальнонебезпечними джерелами в точній відповідності з даними правилами, відбиваючись у конкретній поведінці людей - учасників суспільних відносин, не створює небезпеки заподіяння шкоди цими джерелами, попереджує таку небезпеку, забезпечує суспільну безпеку не тільки від необережних злочинів і нещасних випадків, але й від умисних посягань із застосуванням цих джерел Тим самим перекидаються шляхи до потрапляння найбільш небезпечних предметів до рук злочинних елементів; з'являється можливість уникнути використання цих предметів у злочинних цілях з усіма впливаючими звідси наслідками; виключаються необережне спричинення шкоди і нещасні випадки під час поводження з загальнонебезпечними джерелами

Таким чином змістом відносин суспільної безпеки як родового об'єкта є практична діяльність людей по забезпеченню суспільної безпеки від загальнонебезпечних джерел, по запобіганню можливості заподіяння ними шкоди

Відносини суспільної безпеки являють собою систему певних охоронюваних відносин Вона заснована на необхідності охорони інтересів суспільства від небезпек загальнонебезпечних джерел і можливостей їх вико-

вистання для заподіяння шкоди Ці відносини виступають захисним механізмом інтересів суспільства, надійним їх гарантом від можливості заподіяння шкоди засобом запобігання такої можливості Самі відносини тобто сам захист життя і здоров'я, власності та інших благ від можливості заподіяння їм тяжкої шкоди загальнонебезпечними джерелами, і охороняються нормами КК про відповідальність за злочини проти суспільної безпеки Інакше кажучи змістом відносин суспільної безпеки є захисний механізм інтересів суспільства від небезпеки загальнонебезпечних джерел

Викладене свідчить також про те, що злочини проти суспільної безпеки завдають шкоду не всьому захисному механізму від небезпеки загальнонебезпечних джерел, не всій системі відносин по захисту від цих джерел а лише тій частині відносин, яка пов'язана з безпечним, тобто контрольованим і передбачуваним поведінням з даними джерелами небезпеки Інші відносини по захисту від загальнонебезпечних джерел, як і по поводженню з ними не охоплюються поняттям відносин суспільної безпеки як родовим об'єктом цих злочинів Відносини суспільної безпеки забезпечують недоторканість інтересів суспільства не в формі безпосереднього захисту від заподіяння шкоди загальнонебезпечними джерелами, а в формі попередження самої можливості її завдання цими джерелами, в формі безпечного (незагрожуючого) тобто контрольованого і передбачуваного поведінням з ними, тобто на більш ранньому етапі здійснення захисту Тому відносини суспільної безпеки виступають як система гарантій (свого роду бар'єр страховий поліс) від потенційних небезпек загальнонебезпечних джерел, вони є надійним щитом заслоном на шляху можливого заподіяння шкоди

Нерідко стверджують що об'єктом окремих злочинів проти суспільної безпеки є правила Але правила виступають зовнішньою юридичною формою відбиття фактичних суспільних відносин, забезпечуючи їм нормальне функціонування Саме фактичні суспільні відносини визначають зміст правил поведіння з загальнонебезпечними джерелами саме вони і підпадають під охорону кримінального закону бо ж об'єктом злочинів можуть бути лише суспільні відносини

Небезпека злочинів, у тому числі і проги суспільної

безпеки, полягає не в порушенні правової оболонки юридичних форм суспільних відносин, а в посяганні на останні, спричиненні їм шкоди Антисоціальна суть суспільно небезпечної поведінки виявляється в тому, що злочин втручається в сферу суспільних зв'язків і відносин між людьми При цьому він неминуче порушує правові норми (форми) закріплення організації і регулювання відповідних відносин, але самі юридичні форми не стають у результаті цього порушення об'єктом кримінально-правової охорони Навіть у тих випадках, коли норми Особливої частини кримінального кодексу сформульовані таким чином що об'єктом на перший план виступають нібито правила поведінки та тому подібні явища, що стосуються сфери правопорядку, та все ж об'єктом кримінально-правової охорони і тут слід вважати відповідні фактичні відносини Інакше кажучи, необхідно розрізняти правила і регульовані ними відносини Інша справа що шляхом вказівки в законі на порушення тих чи інших правил законодавець орієнтує на ті суспільні відносини які регулюються цими нормами і виступають об'єктом даного злочину

Аналіз структури відносин суспільної безпеки як родового об'єкту злочинів дозволяє сформулювати висновок, що такими є відносини які забезпечують суспільну безпеку від небезпек загальнонебезпечних джерел шляхом безпечного (контрольованого і передбаченого) поведіння з ними, запобігаючи тим самим можливості спричинення тяжкої шкоди Вони являють собою певну систему і включають у себе комплекс відносин, які належать до різних її сфер Через заподіяння шкоди відносинам, що виступають безпосередніми об'єктами злочинів проти суспільної безпеки і завдається шкода відносинам суспільної безпеки як родовому об'єкту посягань, які розглядаються Ці відносини характеризуються певною самостійністю, а отже, й автономністю кримінально-правових норм, що їх захищають

1.3. Видові та безпосередні об'єкти злочинів проти суспільної безпеки. Для правильного аналізу і застосування статей КК, що передбачають відповідальність за злочини проти суспільної безпеки, необхідно здійснити привести в систему, тобто класифікувати

Критерієм для цього може бути тільки об'єкт злочину, оскільки специфіка і ступінь суспільної небезпеки злочинних діянь певної групи й окремих злочинів визначаються в першу чергу об'єктами. За видовим об'єктом злочини проти суспільної безпеки слід класифікувати на три групи: 1) злочини проти суспільних відносин, які забезпечують пожежну безпеку (безпеку від вогню). Це порушення правил пожежної безпеки (ст 220¹ КК); 2) злочини проти суспільних відносин, які забезпечують радіаційну безпеку (безпеку від радіоактивних матеріалів). До них належать незаконне придбання, зберігання, використання або руйнування радіоактивних матеріалів (ст 228² КК), розкрадання радіоактивних матеріалів (ст 228³ КК), погроза вчинення розкрадання радіоактивних матеріалів або їх використання (ст 228⁴ КК) і порушення правил зберігання, використання, обліку, перевезення радіоактивних матеріалів (ст 228⁵ КК); 3) злочини проти суспільних відносин, які забезпечують безпеку від вибухових, легкозаймистих та ідких речовин, вогнепальної і холодної зброї та бойових припасів. Ця група включає в себе порушення правил зберігання, використання, обліку та перевезення вибухових речовин (ст 221 КК), незаконне провезення на повітряному судні вибухових або легкозаймистих речовин (ст 221¹ КК), незаконне носіння, зберігання, придбання, виготовлення і збут вогнепальної чи холодної зброї, бойових припасів або вибухових речовин (ст 222 КК), розкрадання вогнепальної зброї, бойових припасів або вибухових речовин (ст 223 КК), недбале зберігання вогнепальної зброї і боєприпасів (ст 224 КК) і незаконна пересилка легкозаймистих або ідких речовин (ст 225 КК).

У межах цих груп злочини проти суспільної безпеки можна розподілити за основними безпосередніми об'єктами на злочини по самовільному (неконтрольованому суспільством) та непередбаченому (недбалому або несумлінному) поводженні з відповідними загальнонебезпечними джерелами. Саме ця класифікація об'єктів на думку автора, і повинна складати систему кримінального законодавства про відповідальність за злочини проти суспільної безпеки.

Додатковими безпосередніми об'єктами злочинів проти суспільної безпеки є життя, здоров'я, власність, бо саме їм завдається фактична шкода при вчиненні

окремих видів досліджуваних злочинів. Заподіяння шкоди додатковим безпосереднім об'єктам злочинів проти суспільної безпеки обумовлює виділення кваліфікованих видів окремих складів цих посягань, а при здійсненні низки інших - лише їх настання тягне кримінальну відповідальність за ці діяння. Таким чином, заподіяння шкоди додатковим безпосереднім об'єктам суттєво підвищує небезпеку порушення відносин суспільної безпеки. Але в зв'язку з тим, що життя, здоров'я і власність виступають лише додатковими безпосередніми об'єктами злочинів проти суспільної безпеки, спричинення їм шкоди є однією з ознак об'єктивної сторони складів даних посягань, повністю охоплюється ними і не вимагає додаткової кваліфікації за іншими статтями КК. Цей висновок впливає як із диспозицій статей КК про відповідальність за злочини проти суспільної безпеки, так і з змісту ст 90 КК України, де встановлена відповідальність за необережне знищення чи пошкодження майна, що спричинило людські жертви чи інші тяжкі наслідки за відсутністю ознак злочину проти суспільної безпеки.

2. ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ СУСПІЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

2. 1. Загальні ознаки предмета злочинів проти суспільної безпеки. У диспозиціях статей про злочини проти суспільної безпеки як предмети цих посягань названо вогнепальна та холодна зброя, бойові припаси, радіоактивні матеріали, вибухові, легкозаймисті та ідкі речовини. Їх характер, певні властивості визначають зміст об'єкта кримінально-правової охорони цих злочинів, служать основою їх правильної кваліфікації, відмежуванням посягань проти суспільної безпеки від суміжних діянь. Предмети злочинів проти суспільної безпеки як і інші предмети мають безліч властивостей. Особливі характеристики мають і чи інші сторони предметів і проявляються у взаємовідносинах з іншими предметами. Ці взаємовідносини дуже різноманітні, і тому в одних відносинах предмети виявляють одні властивості, а в інших - інші. Зупинимося тише на тих властивостях (ознаках), що характеризують їх як предмет злочинів проти суспільної безпеки. Такими є 1) підвищена загальна *

небезпека' 2) спеціальне призначення, 3) особливий правовий режим

Підвищена загальна небезпека Природна суть предметів проти суспільної безпеки полягає в тому, що їх дії пов'язані з посиленням (підвищенням) ризиком для життя і здоров'я громадян та майна. Вони можуть мати раптовий, миттєвий, руйнівний вплив, призвести до смерті чи тілесних ушкоджень, знищення чи пошкодження майна. Ця внутрішня, притаманна їм здатність знищення, пошкодження, тобто володіння уражаючим ефектом, є їх об'єктивною і основною ознакою. Вона закладена в них, обумовлена їхньою внутрішньою природою і, як правило, надається їм при виготовленні. При зникненні цієї ознаки предмет може і не зникнути сам по собі, але стає предметом з іншими властивостями (ознаками). Тому предмети злочинів проти суспільної безпеки повинні бути придатними для спричинення зруйнування, пошкодження, знищення, мати властивості ураження людини, спричинення їй смерті чи тілесних ушкоджень, значної шкоди майчу. Придатними предмети вважаються і в тому випадку, коли вони можуть бути приведені в належний стан (наприклад, шляхом ремонту, доробок) для відповідного використання. Якщо ознакою придатності в цьому значенні ці предмети не володіють, поводження з ними не може спричинити шкоду відносно суспільної безпеки. У цих випадках виключається кваліфікація вчиненого за статтями КК, які передбачають відповідальність за злочини проти суспільної безпеки.

У випадках, коли для виршення питання про те, чи є відповідні предмети зброєю, бойовими припасами, радіоактивними матеріалами, вибуховими, іскрими або легкозаймистими речовинами, а також за необхідності з'ясування придатності їх до використання, слід призначати експертизу, бо потрібні спеціальні знання. Визнання придатності предмета лише для використання за призначенням може бути з'ясовано за участю спеціаліста.

Спеціальне призначення З природної властивості предметів злочинів проти суспільної безпеки витікає їх соціальна (функціональна, цільова) ознака. Вони викону-

ють або здатні виконати одну і ту ж функцію одну і ту ж мету, призначені або можуть бути використані як засіб ураження людини, зруйнування чи пошкодження оточуючого середовища. Їх родова суть полягає у виконанні цієї загальної функції, а видова - у специфічних засобах її виконання.

У цих предметах міститься можливість їх використання як засобів вчинення злочинів, безпосереднього спричинення шкоди, а також закладена конкретна "програма" можливих діянь, які можуть бути вчинені шляхом використання цих предметів. Тому законодавець більше 10 % складів злочинів включив до диспозицій статей КК вказівку на зброю, бойові припаси чи вибухові речовини. До того ж понад 50 % передбачених КК злочинів взагалі може бути вчинено з використанням предметів посягань проти суспільної безпеки.

Особливий правовий режим Щоб заохотити небезпечі спричинення шкоди правам та свободам громадян, правоохоронним інтересам суспільства і держави, попередити нещасні випадки і злочини з використанням загальнонебезпечних предметів і використовувати ці предмети в суспільно корисних цілях, держава встановлює цілу систему норм (правил) суспільної безпеки, визначає порядок поводження з ними, порядок їх виготовлення, придбання, ремонту, зберігання, носіння, користування, обліку, перевезки, пересилки тощо.

Таким чином, загальними ознаками предметів, які вивчаються, є підвищена загальна небезпека, спеціальне призначення і особливий правовий режим. Саме ці ознаки і характеризують загальнонебезпечні предмети як предмети злочинів проти суспільної безпеки.

В інших відносинах, взаємозв'язках з іншими явищами, при вчиненні інших злочинів, ознаками яких можуть бути загальнонебезпечні предмети, їх властивості будуть іншими. Так, при шпигунстві нові зразки зброї, бойових припасів, вибухових речовин характеризуються тим, що вони є носіями відомостей, що складають державну таємницю. Тут не має значення, придатні чи ні дані предмети.

Предмети злочинів проти суспільної безпеки мають різні ступені підвищеної загальної небезпеки, враження, тому їх можна класифікувати на 1) особливо або надзви-

чайно небезпечні, 2) посилено небезпечні, 3) інші підвищено небезпечні предмети. До першої групи належать вибухові речовини та радіоактивні матеріали, до другої - вогнепальна зброя, бойові припаси та холодна зброя, до третьої - легкозаймисті та ідкі речовини.

Першу і другу групи складають предмети абсолютно небезпечні, до третьої групи належать предмети відносно небезпечні. Ступінь небезпеки загальнонебезпечних предметів обумовлюють обсяг правового регулювання поведінки з ними, широчінь правил безпеки і криміналізації порушення порядку поведінки з ними. Чим більше небезпечний загальнонебезпечний предмет, тим більше криміналізуються порушення правил поведінки з ними і навпаки. Так, з урахуванням надзвичайної небезпеки вибухових речовин і радіоактивних матеріалів передбачена відповідальність практично за будь-яке порушення правил поведінки з ними (ст. 221 - 223, 228² - 228⁵ КК). Більш вузький, хоч і достатньо значний обсяг діянь криміналізується за порушення порядку поведінки зі зброєю, бойовими припасами (ст. 222 - 224 КК). Нарешті менш вузький обсяг діянь криміналізується за порушення порядку поведінки з легкозаймистими та ідкими речовинами (ст. 221¹, 225 КК). Щодо останніх то відповідальність передбачена лише за незаконне провезення на повипряному судні легкозаймистих речовин (ст. 221¹ КК) за незаконну пересилку їх, а також ідких речовин (ст. 225 КК). За порушення інших правил поведінки з цими речовинами відповідальність може настати за ст. 220¹ КК при наявності всіх інших ознак злочину, передбаченого цією статтею.

Предмети злочинів проти суспільної безпеки мають деяку схожість з предметами транспортних злочинів і злочинів проти безпеки виробництва. Ця схожість полягає в тому, що транспорт і деякі виробництва є джерелами підвищеної небезпеки. Але поряд зі схожістю властивостей предметів злочинів проти суспільної безпеки їх призначення і правовий режим суттєво відрізняються від транспортних засобів і техніки виробництва. Транспорт і техніка у виробництві - це машини. Їх структура, загальне призначення, характер використання зовсім інші, ніж предмети злочинів проти суспільної безпеки. Це технічні системи, технології. Забезпечення технічної

безпеки на відміну від суспільної значною мірою має не соціальний, а технічний характер.

Транспорт і техніка виробництва - це або машинна техніка, яка виконує замість людини її чи інші функції (в тому числі і за допомогою знарядь, інструментів), або автомати, які управляються інформаційно і виконують деякі функції і розумової праці. Їх безпека, руйнівні властивості є похідними, побічними. При виготовленні транспортних засобів і техніки виробництва вживаються заходи, які виключають, запобігають, зменшують цю небезпеку в самих предметах, тобто здійснюється вимога "від техніки безпеки до безпечної техніки (до техніки без небезпеки)". Ця ідея полягає в створенні такої техніки, безпека якої не залежить від втручання людини, в створенні захисних циклів, виключаючих небезпеку спричинення шкоди. Інакше виглядає справа при виготовленні зброї, боєприпасів та інших предметів злочинів проти суспільної безпеки. Ім, навпаки, надається небезпека, притому якомога більша, щоб вони були ефективними, бо їх безпека - це головна властивість, яка визначає саму природу і їх цільове призначення. Небезпека транспорту і техніки виробництва - це так звана "плата" за техніку, побічний продукт наукового прогресу, його зворотна, негативна сторона, а небезпека зброї, боєприпасів, вибухових речовин та інших предметів злочинів проти суспільної безпеки - їх лице, позитивна властивість.

Суспільна безпека передбачає не усунення небезпеки в самих предметах, а забезпечення їх безпечного функціонування і тим самим захист від цих небезпек. Звідси витікає, що предмети злочинів проти суспільної безпеки є джерелами очевидної небезпеки, а транспорт і виробництво - джерелами менш очевидної, як правило, потенційної небезпеки.

Різні і призначення предметів злочинів проти суспільної безпеки, транспорту і виробництва. Транспортні засоби - це засоби перевезення і зв'язку. Призначення виробництва - створення засобів споживання і нових засобів праці. Інше призначення мають предмети злочинів проти суспільної безпеки. Тут слід враховувати, що при виготовленні зброї, боєприпасів, вибухових речовин і радіоактивних матеріалів, інших предметів злочинів проти суспільної безпеки мається на увазі не

лише їх руйнівна вражаюча властивість (здібність), але й зручність використання, можливість зберігання носія, швидкого приведення в дію, можливість застосування тощо

Різний і правовий режим предметів злочинів проти суспільної безпеки порівняно з транспортом, виробництвом та технікою, яка там використовується. Правовий режим предметів злочинів проти суспільної безпеки більш об'ємний і жорсткий

2.2. Види предметів злочинів проти суспільної безпеки. Предметами злочинів проти суспільної безпеки є перш за все вогнепальна та холодна зброя і бойові припаси. Зброєю вважаються пристрої, прилади та інші предмети, спеціально виготовлені, конструкційно призначені і технічно придатні для враження живої чи неживої цілі. За своєю конструкцією і функціональними ознаками зброя поділяється на такі типи:

- вогнепальна - пристрої та прилади, в яких снаряд (куля, дріб чи інші предмети) для враження живої чи неживої цілі, приводиться в рух миттєвим вивільненням хімічної чи інших видів енергії заряду (пороху чи іншої горючої суміші),

- вибухова - пристрої та прилади, за своєю конструкцією призначені для враження живої чи неживої цілі за рахунок дії заряду вибухової речовини або осколків, які містяться в цьому пристрої чи виникають з елементів пристрою при його розриві;

- холодна - пристрої та предмети, за своєю конструкцією призначені, спеціально виготовлені і технічно придатні для враження живої чи неживої цілі за допомогою м'язової сили людини або механічного пристрою (може бути холодною ручною та холодною метальною) і не мають прямого господарсько-побутового призначення,

- газова - пристрої та прилади, за своєю конструкцією призначені і технічно придатні для тимчасового враження на обмеженій відстані або площі живої цілі речовинами сльозоточивою та подразливою дії,

- пневматична - пристрої, в яких снаряд (куля) приводиться в рух за рахунок енергії стиснутих газів,

- зброя, вражаюча дія якої ґрунтується на використанні електричної енергії радіоактивних випромінювань

біологічних та хімічних чинників;

- бойові припаси - це пристрої, за своєю конструкцією призначені і технічно придатні для пострілу зі зброї відповідного виду, а також у конструкції яких розміщені вибухові речовини

Вогнепальна зброя Пленум Верховного Суду України в постанові від 8 липня 1994 р про судову практику в справах про незаконне поводження зі зброєю роз'яснив, що "до вогнестрельної зброї як предмета злочинів передбачених ч 1 ст 222 та ст 223 КК, належать усі види бойової, спортивної нарізної мисливської зброї (крім гладкоствольної мисливської), для проведення пострілу з якої використовується сила тиска газів, що угворюється при згоранні вибухової речовини (пороху або інших спеціальних горючих сумішей) Предметом злочину, передбаченого ст 224 КК, крім зазначених вище видів вогнестрельної зброї може бути також гладкоствольна мисливська вогнестрільна зброя" (Бюлетень законодавства і юридичної практики - Київ Юрінком, 1995)

Вогнепальна зброя надзвичайно різноманітна за своїми технічними даними, призначенням властивостями, будовою, способом виготовлення, калбрами та видами боеприпасів

За призначенням гобто залежно від тієї цілі, для враження якої передбачена зброя, вона поділяється на бойову, мисливську і спортивну. Слід мати на увазі, що в спорті також використовують бойову і мисливську зброю, а для полювання - спортивну чи бойову. Призначення зброї визначається особливостями її будови. Бойова вогнепальна зброя поділяється на військову, службово-штабну і цивільну. Військовою вважається зброя, призначена при розробленні та виготовленні для озброєння особового складу державних військових формувань і міністерства внутрішніх справ з метою забезпечення виконання покладених на них функцій

Службово-штатною зброєю вважається військова та мисливська гладкоствольна зброя придбана в порядку, встановленому законодавством, державними органами (крім державних військових формувань та органів міністерства внутрішніх справ) підприємствами, установами й організаціями що мають особливі статутні завдання для озброєння особового складу охорони, своїх

працівників, посадових осіб яким згідно з чинним законодавством та видами діяльності дозволено нею користуватися

Цивільна вогнепальна зброя призначена для озброєння окремих громадян Практика світового досвіду показує, що поняття цивільної зброї пов'язано з використанням з метою самооборони вогнепальної зброї (пістолети, револьвери) з боєприпасами калібру від 4,25 до 6,35 мм Застосування такої зброї (так званої "кишенькової") проти нападаючого може завдати останньому не смертельне поранення чи поразку на відстані до 20 м за рахунок використання послаблених боєприпасів з дульною кінетичною енергією кулі 70-80 джоулів Проте використання такої зброї на невеликій (до 5 м) відстані може нанести смертельну поразку людині при влученні у життєво важливі органи

Практика користування цивільною зброєю (в наземних джерелах - зброєю самооборони) останніх років передбачає застосування зброї калібру до 9 мм з дульною кінетичною енергією до 280 джоулів При цьому застосовуються боєприпаси з великим коефіцієнтом руйнування снарядів, що забезпечує їх високу зупиняючу дію без смертельного пошкодження живого організму Причому правила застосування такої зброї обмежуються в основному захистом власності (оселі, території автомобіля)

Мисливська вогнепальна зброя - це мисливські гладкоствольні та комбіновані рушниці, мисливські та спортивно-мисливські нарізні карабіни, призначені для промислового, аматорського і спортивного полювання Користування мисливською зброєю дозволяється її власникам або користувачам тільки з метою промислового, аматорського і спортивного полювання Мисливські гладкоствольні рушниці можуть також використовуватися як спортивна зброя та для охоронної діяльності

Спортивна зброя - це вогнепальна зброя що відповідає стандартам міжнародних та національних спортивних федерацій і призначається для спортивних змагань та підготовки спортсменів і виконання ними кваліфікаційних нормативів До неї належать малокаліберна гвинтівка, пістолет і револьвер, тому іноді її називають малокаліберною Користування спортивною зброєю дозволяється державним органам підприємствам

установам, організаціям посадовим особам і громадянам тільки за її цільовим призначенням і виключно на території спеціально обладнаних спортивних об'єктів Спортивна вогнепальна зброя може бути передана у постійне особисте користування майстрам спорту із стрільцьких видів спорту

За призначенням виділяється також нагородна і колекційна зброя Нагородною зброєю вважається зброя, що передається в порядку заохочення у володіння і користування особам офіцерського складу державних військових формувань та особам керівного складу Міністерства внутрішніх справ України У разі припинення права володіння і користування такою зброєю вона повертається органам, що її видав Нагородження здійснюється за особливі бойові чи службові заслуги на підставі наказів керівників державних військових формувань та Міністерства внутрішніх справ України Порядок нагородження зброєю регламентується дисциплінарними статутами Збройних Сил України і органів внутрішніх справ України

Особі, нагороджені зброєю, мають право на її зберігання, носіння і користування

Спеціальним видом нагородної зброї є іменна вогнепальна зброя (Указ Президента України від 29 квітня 1995 р - Урядовий кур'єр - 1995 - 6 трав.)

Колекційною вважається зброя, яка згідно з висновком експертної комісії становить наукову, історичну, художню чи іншу цінність і може бути дозволена для зберігання підприємствами, установами, організаціями та громадянами з метою створення колекцій та експонування

Колекційна зброя підлягає обов'язковому державному обліку Порядок здійснення експертної оцінки колекційної зброї, приведення її у стан, непридатний для застосування, її реєстрації встановлюється нормативними актами Колекційна зброя і бойові припаси, що використовуються як експонати, теж повинні бути приведені у стан, непридатний для застосування Правила експонування колекційної зброї також визначаються нормативними актами

За характером стволів уся стрількова зброя поділяється на нарізну і гладкоствольну Першій властива більша дальність і кучність бою Нарізка сприяє як

збільшенню дальності польоту так і збільшенню його пробивної сили. Бойова (військова і цивільна) та спортивна малокаліберна зброя є нарізною. Мисливська зброя в більшості своїх випускається промисловістю з гладкими стволами, тобто є гладкоствольною.

Частина 1 ст. 222 і ст. 223 КК не відносять до предмета ними передбачених злочинів гладкоствольну мисливську зброю, що, на думку автора, нічим не виправдані. Перш за все гладкоствольна мисливська вогнепальна зброя за своїми об'єктивними властивостями також, як і нарізна, являє собою підвищену небезпеку. Вона також призначена для враження живих цілей і є предметом дозвільної системи, тобто має те ж цільове призначення, що і нарізна зброя, і той же правовий статус. Таким чином гладкоствольні мисливські зброї притаманні ті ж суттєві ознаки, що й нарізні і злочинне поводження з нею також посягає на суспільну безпеку, як і злочинне поводження з нарізною зброєю. Тому правильно в ст. 224 КК законодавець не передбачає за характером вогнепальної зброї яких-небудь виключень, встановлюючи покарання за недбале зберігання будь-якої вогнепальної зброї, тобто прирівнює гладкоствольну мисливську зброю до всіх інших видів вогнепальної зброї. Отже, в кримінально-правовому значенні гладкоствольна мисливська і нарізна зброя є рівнозначні.

Про доцільність такого рішення свідчать й інші обставини. Якщо законодавець передбачає в ст. 222 КК відповідальність за злочинне поводження з холодною зброєю, яка викликає меншу небезпеку в порівнянні з гладкоствольною мисливською зброєю, то в цій статті тим паче повинна бути встановлена відповідальність за злочинне поводження з вогнепальною гладкоствольною мисливською зброєю.

Злочинне поводження з будь-якою вогнепальною гладкоствольною (немисливською) зброєю карається за ст. 222 і 223 КК. У той же час гладкоствольна мисливська зброя в силу своєї розповсюдженості серед населення більшою мірою ніж нарізна і гладкоствольна немисливська зброя є джерелом нещасних випадків і значно частіше, ніж ці види зброї, використовується для вчинення злочинів.

Викладене дозволяє вважати за доцільне передбачити в новому КК відповідальність і за незаконне поводження з гладкоствольною зброєю. У зв'язку з тим,

що гладкоствольна мисливська зброя в чинному законодавстві не належить до предмета злочину, передбаченого ст. 222 КК і виготовлення повинно кваліфікуватися при всіх інших необхідних умовах за ст. 148 КК.

Вогнепальна зброя може бути виготовлена промисловим способом або саморобним (кустарна й агипова). Саморобно вважається зброя, повністю або частково (ремонт, переробка тощо) виготовлена громадянами без відповідної ліцензії. Органам внутрішніх справ заборонено реєструвати саморобну зброю і видавати дозвіл на її придбання, зберігання та носіння.

Зустрічається зброя старих зразків, яка також може бути предметом злочинів, що розглядаються.

Іноді в літературі і судовій практиці помилково вважають, що предметом злочинів, передбачених ст. 223 і 224 КК не може бути саморобна вогнепальна зброя. На думку автора саморобна зброя, в тому числі і кустарна, в кримінально-правовому значенні нічим не відрізняється від зброї заводського виготовлення. Вона може знаходитися у володінні установ чи окремих громадян (наприклад музею зброя кустарного виготовлення); така ж зброя може знаходитися в криміналістичних кабінетах чи в судово-слідчих органах як речові докази тощо, і злочинне поводження з нею також посягає на суспільну безпеку. Ця зброя також може бути використана для вчинення злочинів, а недбале зберігання її може стати джерелом злочинів і нещасних випадків навіть більшою мірою, аніж недбале зберігання зброї заводського виготовлення.

У судовій практиці для вирішення питання про кваліфікацію злочинів, що розглядаються, перед експертом нерідко ставиться запитання про технічну справність зброї, що не може бути визнано правильним. Адже будь-яке, навіть незначне відхилення від технічних умов (невідповідність технічним нормативам, дефект зброї), все, що не впливає на можливість зробити з неї постріл, свідчить про технічну несправність зброї і не лишає її властивостями предмета злочинів, передбачених ст. 222 і 223 КК. Для застосування цих норм досіатньо констатувати придатність зброї до стрільби. Тому для правильного застосування закону має значення не технічна несправність зброї, а можливість зробити з неї постріл.

Слід зазначити, що деякі експерти-криміналісти під

придатністю зброї до стрільби розуміють можливість зробити з неї не один постріл а декілька цілу серію Цю думку не можна визнати правильною, бо вона зужує саме поняття зброї Звичайно, якщо зі зброї можливо зробити хоча б один постріл, вона може бути використана для вчинення злочину, в тому числі і тяжкого (наприклад, убивство), або призвести до нещасного випадку Тому придатність вогнепальної зброї означає можливість зробити з неї хоча б один постріл чи приведення її в такий стан, при якому з неї можливо зробити такий постріл

Необхідно звернути увагу ще на одну обставину, яка часто не враховується при характеристиці зброї як предмета злочинів, які розглядаються Після самого факту злочинного поводження зі зброєю, вона з тих чи інших причин може бути приведена в непридатний стан Тому для застосування ст 222 і 223 КК треба вирішити питання про придатність зброї до пострілу в момент злочинного поводження з нею, а потім уже і про придатність її на момент вилучення її у винного

До групи переробленої зброї належить зброя зі змінним калібром ствола і пристосуванням для стрільби некаліберними (для неї) кулями Переробка полягає в зменшенні чи збільшенні калібру ствола чи калібру барабана Значне місце в групі переробленої зброї займають обрізи, тобто зброя з укороченими обрізними стволами Це насамперед обрізи бойових і спортивних малокаліберних гвинтівок, мисливських карабінів Такого роду обрізи є теж вогнепальною зброєю, і належать вони до предмета даного злочину

Складніша справа з обрізами із гладкоствольної мисливської зброї бо сама гладкоствольна мисливська зброя не є предметом злочинів, указаних у ст 222 і 223 КК Але обріз, виготовлений з гладкоствольної мисливської зброї, є вже кримінальною вогнепальною зброєю, і злочинне поводження з ним повинно кваліфікуватися за ст 222 і 223 КК Це роз'яснюється перш за все тим, що обріз, виготовлений з гладкоствольної мисливської рушниці, внаслідок різко змінених балістичних властивостей уже не може бути використаний для полювання чи стендової стрільби Про це свідчать зміни дальності польоту, пробивної здібності, збільшення розсіювання дробу неможливість вести прицільну стріль-

бу на відстані 5-10 м Таким чином, обріз уже втрачає ті ознаки, які раніше були властиві гладкоствольній мисливській рушниці Обріз, виготовлений з гладкоствольної мисливської рушниці, перетворюється в легку короткоствольну зброю зручну для схову непомітно для оточуючих при носінні і зручну для зненацького застосування при нападі чи обороні Цієї особливості обрізу, виготовленого з гладкоствольної зброї, повністю відповідає і її вражаюча сила, яка є достатньою навіть для позбавлення життя людини Таким чином, обріз, маючи особливості своєї будови і балістичних даних, отримує інше у порівнянні з мисливською рушницею призначення - ураження людей Крім того треба враховувати, що такий обріз за загальним правилом виготовляється і призначається саме для вчинення злочинів

Слід мати на увазі, що невідповідність обрізів мисливської зброї в ряді випадків може бути встановлена лише за допомогою експертного дослідження, бо незначне укорочення ствола зброї, що іноді роблять мисливці для полегшення її ваги, не мають суттєвого впливу на бойові властивості і не перетворює її в обріз

У зв'язку з подальшим розвигком збройної техніки з'явилося багато нових зразків стрілкової зброї, яким властива значна вбивча сила і які можуть бути використані для вчинення злочинів Хоч вони діють на принципово іншій основі (газобалонні, електричні, реактивні, пневматичні тощо) і їм не властиві ознаки вогнепальності, все ж таки це зброя з притаманною їй конструкцією З часом подібного роду зброя може одержати досить широке розповсюдження, і тому вже зараз виникає необхідність передбачити відповідальність за злочинне поводження з нею

Окремо слід зупинитися на питанні про відповідальність за злочинне поводження з частинами, деталями зброї Розкрадання запасних частин разом з вогнепальною зброєю труднощів у кваліфікації не викликає У цьому випадку частини зброї пов'язані єдиним призначенням з самою зброєю Складніше вирішувати питання, коли частини вогнепальної зброї розкрадаються як самостійні предмети Потрібно розрізняти три випадки У першому випадку, коли винний розкрадає окремі частини і деталі які представляють собою необхідний комплект для збирання придатної до використання вогнепальної зброї,

вчинене слід кваліфікувати за ст 223 КК. При цьому всупереч думці висловленій у літературі не має значення чи миг винний з урахуванням його кваліфікації і майстерності зібрати з викрадених частин вогнепальну зброю. Адже для збирання зброї він може звернутися і до інших осіб які володіють відповідними знаннями або ж сам зможе придбати такі знання шляхом вивчення літератури, креслень схем розбору і збирання зброї тощо. Другий випадок полягає в розкраданні складових частин і окремих деталей вогнепальної зброї і подальшому виготовленні недостаєтих деталей для повного збирання придатної вогнепальної зброї. Пленум Верховного Суду України в постанові про злочинне поводження зі зброєю пропонує кваліфікувати вчинене як сукупність розкрадання майна і незаконне виготовлення вогнепальної зброї. На думку автора за ч 1 ст 222 КК дії винного слід кваліфікувати і тоді коли він розкрас окремі частини зброї щоб привести її в придатний стан шляхом ремонту чи зробити придатну зброю більшої ефективності. А за розкрадання деталей (частин) зброї винний може бути притягнутий до відповідальності ще й за статтями про злочини проти власності.

Нарешті, в практиці зустрічаються випадки коли винний, розкрадаючи ті чи інші частини вогнепальної зброї, має намір викрасити необхідний комплект і зібрати з нього придатну до використання зброю. Автор вважає що подібні діяння повинні бути кваліфіковані за ст 17 і 223 КК як замах на розкрадання вогнепальної зброї.

Звичайно, зберігання окремих частин (деталей) при відсутності даних, які б свідчили про умисел винного використати їх для виготовлення зброї не утворює складу злочину.

Учбовою зброєю не являє собою предмет злочинів які розглядаються. Учбовою (імтаційною) зброєю вважається зброя яка за своєю конструкцією позбавлена вражаючих властивостей і призначена для використання державними органами підприємствами і організаціями з навчальною метою а також як реквізит у театральновидовищних заходах та кінозйомках. Вона виготовляється за спеціальною технологією і в порядку встановленому нормативними актами. Під учбову зброю може бути перероблена військова мисливська та спортивна зброя. Розкрадання завідомо учбової вогнепальної зброї і приве-

дення її в придатний до використання за призначенням стан слід кваліфікувати як розкрадання майна і незаконне виготовлення зброї.

На даний час широке розповсюдження отримала пневматична зброя яка не належить до вогнепальної. Конструкційна особливість цієї зброї полягає в тому що куля з каналу ствола виштовхується дією стисненого повітря. Тому і пневматична зброя не є предметом злочину вказаного в ст 223 КК. Розкрадання такої зброї необхідно кваліфікувати як злочин проти власності.

Не можуть бути віднесені до вогнепальної зброї сугафорська зброя пугачі, дитяча іграшкова зброя пістолети-запальнички та інші подібні предмети які мають зовнішню схожість з цією зброєю але яким не властиві ознаки вогнепальності. Це не стосується випадків переробки предметів що розглядаються і (перш за все пневматичної зброї) у вогнепальну зброю, коли вона одержує всі ознаки комбінованої атипової вогнепальної зброї.

Не є предметами злочину також різноманітні спеціальні інструменти (будівельно-монтажні пістолети дробосірусті пістолети, пістолети для фарбування, пістолети для очищення металевих поверхностей від хромування ржі чи старої фарби тощо) та сигнальні прилади (стартові пістолети та ракетниці). Вони не призначені для враження живої цілі а мають зовсім інше призначення (господарське) і звичайно, не підпадають під дію дозвільної системи. Наприклад будівельно-монтажний пістолет (БМП-1, БМП-3, БМП-3М, БМП-4 та інші) призначений для забивання укріплюючих деталей (дюбелів). Його конструкція особливої не дозволяє зробити постріл на відстань. Він є спеціальним будівельним інструментом і не може бути віднесений до зброї.

Стартовий пістолет призначений для подавання звукових та світлових сигналів на спортивних змаганнях, а ракетниця (сигнальний пістолет) має призначення подавати кольорові світлові сигнали.

Призначення та конструкція цих виробів не дають підстав для віднесення їх до вогнепальної зброї. Саме це мала на увазі Віськова колегія Верховного Суду коли по справі С вказала що ракетницю (сигнальний пістолет СПШ) розглядати як вогнепальну зброю не можна бо вона не є зброєю призначеною для враження живої цілі (зарядом (кулею), що приводиться в рух енергією поро-

хових газів. За своєю будовою і призначенням ракетниця являє собою предмет, який служить лише для подавання сигналів”

Холодна зброя Пленум Верховного Суду України в постанові про судову практику в справах про незаконне поводження зі зброєю роз'яснив: “До холодної зброї належать зброя та пристрої, які відповідають стандартним зразкам або історично виробленим типам зброї, чи інші предмети, що мають колючий, колючо-ріжучий, рубаючий, роздроблюючий та ударний ефекти (багнет, стилет, ніж, кинджал, нунчака, кастет тощо) і призначені для враження живої цілі.”

Поводження з холодною зброєю також можливе лише на підставі дозвільної системи. Таким чином, холодна зброя притаманні ті ж загальні ознаки, що й іншим предметам злочинів проти суспільної безпеки.

Відповідальність за незаконне поводження з холодною зброєю передбачена однією статтею з протиправним поводженням з вогнепальною зброєю, боєприпасами та вибуховими речовинами, яка має назву “Незаконне носіння, зберігання придбання, виготовлення і збут вогнепальної чи холодної зброї, бойових припасів і вибухових речовин” (ст. 222 КК). У зв'язку з тим, що незаконне зберігання і придбання холодної зброї не криміналізоване, доцільніше було б виділити відповідальність за злочинне поводження з нею в окрему статтю.

Закон не дає поняття холодної зброї, а вказує в ч. 3 ст. 222 КК лише на два найбільш розповсюджених види - кинджали і фінські ножі. Вся остання холодна зброя вказана терміном “інша холодна зброя”. У ч. 3 ст. 206 КК згадується і третій вид холодної зброї - кастети. Закон при цьому прямо називає кинджали і фінські ножі тому, що їх належність до холодної зброї не викликає сумніву з погляду їх відомих особливостей, які і визначають їх основне призначення бути використаними саме як зброя. Якщо й інші види ножів, так само як і інші предмети мають аналогічні конструкційні ознаки, що передбачають їх основне призначення - бути використаними як зброя, закон також передбачає кримінальну відповідальність за їх носіння.

Холодну зброю можна систематизувати за різними критеріями.

За способом виготовлення холодна зброя може бути:

заводською і саморобною.

Не можна погодитись з думкою, що за носіння мисливських ножів кримінальна відповідальність повинна бути виключена тільки на тій підставі, що вона не передбачена за носіння мисливських гладкоствольних рушниць. Тут не враховується різниця між об'єктивними зовнішніми особливостями (габаритами) мисливських ножів і гладкоствольних рушниць. Рушниця злочинці не носять з собою постійно через незручність їх схову, а мисливський ніж як холодна зброя можуть завжди мати при собі (і практика часто підтверджує це) з метою можливого вчинення нападу.

До предмету передбаченого ст. 222 КК злочину не належить спортивна холодна зброя (шпага рапіра, еспадрон). Конструкційна особливість цієї зброї така, що вона призначена не для враження людей, а для спортивних цілей (вістря і леза клинків затуплені, клинки при уколах згинаються, вона не міцна і не притаманні вражаючі боєві ознаки).

У ч. 3 ст. 206 КК введено поняття предметів, спеціально пристосованих для нанесення тілесних ушкоджень. Це різні стержні металеві болванки, викрутки та інші предмети господарсько-побутового призначення.

Предмети, спеціально пристосовані для нанесення тілесних ушкоджень суттєво відрізняються від холодної зброї насамперед тим, що їм не властиві ознаки підвищеної небезпеки, вони не втрачають свого господарсько-побутового призначення, а для їх виготовлення, придбання, носіння, використання не потрібно спеціального дозволу. На підставі цього не можна визнати обгрунтованою позицію їх авторів, які пропонують передбачити кримінальну відповідальність за носіння будь-якого ножа та інших саморобних предметів шляхом внесення до закону (ч. 3 ст. 222 КК) поняття “озброєння”.

Бойові припаси Пленум Верховного Суду України в постанові про судову практику в справах про незаконне поводження зі зброєю роз'яснив: “До бойових припасів належать патрони, артилерійські снаряди, бомби, міни, гранати, бойові частини ракет і торпед та інші вироби або вибухові пристрої в зібраному стані, споряджені вибуховою речовиною і призначені для стрільби з вогнегільної зброї чи для вчинення вибуху. Патрони, набой до гладкоствольної мисливської зброї не є предметом зло-

чинів передбачених ч 1 ст 222 і ст 223 КК' Але складові частини і дегали боєвих припасів що містять вибухові речовини (запали, детонатори підрильники гранати без підрильників та ін) являють собою предмет злочинів проти суспільної безпеки (ВТ)

Бойові припаси як і вогнепальна зброя допускаються в обіг лише з дозволу компетентних органів Таким чином, боєприпасам притаманні такі ж загальні ознаки, що й іншим загальнонебезпечним предметам

Передбачаючи відповідальність за розкрадання бойових припасів, ст 223 КК спеціально вказує що такими є бойові припаси до вогнепальної зброї Буквальне тлумачення закону свідчить що інші боєприпаси не розглядаються як предмет злочинів, що не може бути визнано правильним Тому слід у ст 223 КК вказати на розкрадання всіх без винятку бойових припасів, а не лише боєприпасів до вогнепальної зброї Саме так вирішено питання про бойові припаси як про предмет злочину в ч 1 ст 222 КК, яка встановлює відповідальність за злочинне поводження з тими ж предметами, що і ст 223 КК

Вибухові речовини Ними є хімічні сполуки чи суміші, здібні до швидкого саморозповсюдженого хімічного перетворення - вибуху Вони дуже різноманітні і досить численні Тільки в офіційному переліку рекомендованих виробничих вибухових речовин, виданих у нашій державі, налічується сорок шість їх найменувань Практичне застосування в народному господарстві і воєнній справі мають гверди і рідкі вибухові речовини Найбільш розповсюдженими з них є порох тротил, проксилін, динаміти та ін

Пленум Верховного Суду України в постанові про судову практику в справах про незаконне поводження зі зброєю роз'яснив 'До вибухових речовин належать порох, динаміт тротил, нітрогліцерин та інші хімічні речовини, їх сполуки або суміші, здатні вибухнути без доступу кисню'

Завдяки різноманітності суміші вибухових речовин є універсальними Потенційна енергія вибухових речовин призначається для перетворення її в механічну працю руху чи руйнування навколишнього середовища За власливими їм ознаками й обумовленими ними сферами застосування вибухові речовини поділяються на

ініціюючі (первинні) бризантні (повторні) і металеві Ініціюючі використовуються для збудження вибухового перетворення інших речовин, а бризантні використовуються для вибухових робіт, а також у снарядах та інших боєприпасах Вибуховим речовинам притаманні надзвичайно небезпечні властивості і тому порядок поводження з ними чітко регламентований чинним законодавством Вони підпадають під дію дозвільної системи Дозвіл на їх придбання і зберігання видається органами внутрішніх справ Таким чином, і вибухові речовини мають ті ж загальні ознаки, за якими їх слід віднести до зброї, боєприпасів та інших предметів злочинів проти суспільної безпеки

Особливої уваги заслуговує питання, чи відносяться до предметів злочинів вказаних у ст 221, 222 і 223 КК, протехнічні склади і вироби з них, протехнічні засоби Протехнічні склади і вироби з них призначаються для освітлення місцевості, запалу споруд, утворення фейерверків та інше По своїй природі багато з них є вибуховими речовинами але вибухові властивості у них слабкіші чим у звичайних вибухових речовин Тому протехнічні склади, вироби з них і засоби, які складаються з вибухових речовин є предметом вказаних злочинів

В той же час, вибухові пакети та інші імітаційно-протехнічні та освітлювальні засоби, що не містять в собі вибухових речовин і сумішей, не можуть бути віднесені до предметів, за незаконне носіння зберігання, придбання виготовлення, збут або розкрадання яких передбачена відповідальність за ч 1 ст 222 і ст 223 КК

Радіоактивні матеріали (джерела іонізуючого випромінювання радіоактивні речовини, ядерні матеріали) містять елементи здібні при мимовільному розпаді виділяти енергію у вигляді особливих уражаючих променів Радіоактивні матеріали можуть знаходитися в установці або у виробі в газоподібному рідкому чи твердому стані (у вигляді порошку чи моноліту) Небезпечний не лише доторк до них але й їх випромінювання яке діє на відстані

Відповідно до "Основ законодавства України про охорону здоров'я" встановлюються єдині санітарно-гігієнічні вимоги до вироблення, застосування зберігання транспортування та захоронення радіоактивних речовин

Здійснення державного обліку ядерних матеріалів

га радіоактивних речовин державного контролю за додержанням правил їх зберігання транспортування, застосування та захоронення визначення критеріїв, поводження з відходами конструювання та експлуатація обладнання атомних станцій та джерел іонізуючих випромінювань затвердження норм і правил ядерної та радіаційної безпеки, перевірку їх додержання покладено на Міністерство охорони навколишнього середовища та ядерної безпеки України

У сучасний період радіоактивні матеріали одержують все більш широке розповсюдження, тому виникла нагальна потреба в посиленому їх захисті. Достатньо сказати що з розвитком лише атомної енергетики накопичується значна маса плутонію, який може розкрадатися і використовуватися для спричинення шкоди

Легкозаймісті - це рідкі і гверді речовини, здібні до самозапалення можуть також зайнятися або вибухнути під дією вогню (тепла) чи при контакті з іншими речовинами. Основною їх властивістю є пожежовибухо-небезпечність

Ідкі речовини - це речовини, які викликають руйнування живої тканини. Маючи отруйні "агресивні" властивості, ідкі речовини при порушенні правил поводження з ними можуть викликати отруєння, враження слизової оболонки очей, опіки, а також корозії конструкції устаткування, матеріалів і навіть пожежу. Окремі з цих речовин є сильними окислювачами (оксидаторами) і при їх доторку до органічних матеріалів (таких, як нафтопродукти, деревина, папір, бавовна, волокно тощо) може виникнути самозаймання

3. ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ СУСПІЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

3.1. Діяння (дія чи бездіяльність) при вчиненні злочинів проти суспільної безпеки. При вчиненні злочинів цього виду діяння проявляються в порушенні правил суспільної безпеки, правил безпечного поводження з загальнонебезпечними джерелами

Ці правила поділяють на дві групи правила контролюваного суспільством поводження з загальнонебезпечними джерелами і правила передбачуваного поводження. Перші вимагають одержання дозволу компетент-

них органів на поводження з загальнонебезпечними джерелами а другі передбачають обережність (осторогу)

Відповідно до цього діяння в злочинах проти суспільної безпеки може виявитися в неконтрольованому (самовільному) чи непередбачуваному (недбалому або несумлінному) поводженні з загальнонебезпечними джерелами. У першому випадку це такі діяння: незаконна пересилка вибухових речовин поштою або багажем (ст. 221 КК); незаконний провіз на повітряному судні вибухових чи легкозаймістих речовин (ст. 221¹ КК), незаконне носіння, зберігання, придбання, вигоговлення і збут вогнепальної чи холодної зброї, бойових припасів та вибухових речовин (ст. 222 КК), розкрадання вогнепальної зброї бойових припасів або вибухових речовин (ст. 223 КК); незаконна пересилка легкозаймістих або ідких речовин (ст. 225 КК); незаконне придбання, зберігання використання передача або руйнування радіоактивних матеріалів (ст. 228² КК), розкрадання радіоактивних матеріалів (ст. 228³ КК) та погроза вчинення розкрадання радіоактивних матеріалів або їх використання (ст. 228⁴ КК). Вчинення всіх цих злочинів можливо лише в результаті активної поведінки, тобто дія.

У другому випадку тобто при непередбачуваному (недбалому або несумлінному) поводженні з загальнонебезпечними джерелами [порушення правил пожежної безпеки (ст. 220¹ КК), порушення правил зберігання використання обліку та перевози вибухових речовин (ст. 221 КК), недбале зберігання вогнепальної зброї і боєприпасів (ст. 224 КК) та порушення правил зберігання, використання, обліку, перевози радіоактивних матеріалів (ст. 228⁵ КК)] діяння можуть бути вчинені шляхом як дія, так і бездіяльності.

Ступінь тяжкості порушення правил передбачуваного поводження з загальнонебезпечними джерелами різний: від легкого, незначного поодинокого порушення до грубого, тяжкого злісного і систематичного

Поводження з загальнонебезпечними джерелами може бути як безпосереднім, так і опосередкованим. Безпосереднє поводження - це прямиї зв'язок з предметами а опосередковане - такий зв'язок, що здійснюється за допомогою посередницьких ланок, завжди через яке-небудь третє явище, вплив сприймається лише через нього. В поняття "опосередковане" вкладено розумін-

ня обумовленості чого-небудь опосередкованими проміжними процесами, так званими посередниками. Аналіз злочинів проти суспільної безпеки показує, що в першій із виділених груп цих посягань (неконтрольованому суспільством поводженні з загальнонебезпечними джерелами) вплив на джерела здійснюється безпосередньо (контактний, зовнішній) а в другій (безпечному поводженні з ними) - як безпосередньо, так і опосередковано. Останнє наприклад, має місце при порушенні правил зберігання чи обліку вибухових речовин (ст 221 КК) або радіоактивних матеріалів (ст 228³ КК)

Далі при описі першої форми впливу на загальнонебезпечні джерела в диспозиціях КК вказані ознаки діяння й міститься заборона вчинення цих діянь. При описі другої форми в диспозиціях КК міститься лише вказівка на порушення правил безпечного поводження з загальнонебезпечними джерелами, бо ця форма передбачає різноманітні способи як безпосереднього, так і опосередкованого впливу на вказані джерела безпеки.

Соціальний зміст діянь проти суспільної безпеки полягає в тому, що вони порушують відносини суспільної безпеки й створюють можливість спричинення шкоди загальнонебезпечними джерелами або спричиняють таку шкоду і тому є суспільнонебезпечними й оголошуються протиправними.

Злочини проти суспільної безпеки порушують в основному "писані" правила, і диспозиції відповідних статей КК є бланкетними. Інакше кажучи, кримінальна протиправність даних посягань має змішаний характер: вони порушують не тільки кримінально-правові норми, але й норми інших галузей права. Звідси випливає, що наявність порушень тих чи інших правил безпеки може бути правильно встановлена з урахуванням нормативних актів, які містять ці правила.

Змішана протиправність діянь у злочинах проти суспільної безпеки в КК описується двома способами. Перший полягає в тому, що в найменуваннях і диспозиціях статей вказується на незаконність самого діяння. Це статті КК, які передбачають відповідальність за неконтрольоване (самовільне) поводження з загальнонебезпечними джерелами. Вказівка на незаконний характер діяння означає, що ці норми встановлюють відповідаль-

ність не за кожне діяння, а лише за те, яке прямо не дозволено нормами інших галузей права. Зрозуміло, що правомірне поводження з загальнонебезпечним джерелом не містить у собі складу злочину.

Не можуть розглядатись як самовільне поводження з загальнонебезпечними джерелами, коли особа запобігає злочин або нещасний випадок, при цьому особа діє не для шкоди, а в інтересах суспільної безпеки. Так, у справі А, засудженого за відкрите викрадення пістолета у п'яного С, вищестояча судова інстанція не погодилася з такою кваліфікацією і вказала, що А вилучив пістолет, щоб запобігти можливному його викраденню з п'яного С, тому в його діях відсутні ознаки розкрадання. Не можуть також розглядатись як незаконні та створювати склад злочину випадки тимчасового зберігання вогнепальної зброї, бойових припасів чи вибухових речовин, одержаних від інших осіб для передачі органам влади. Водночас якщо ці предмети були знайдені особою і вона мала реальну можливість здати їх органам влади, але без поважних причин не зробила цього, то вона винна в їх незаконному носінні та зберіганні.

Другий спосіб опису змішаної протиправності виявляється в тому, що лише в загальній формі в диспозиції статті КК забороняється комплекс різноманітних діянь конкретні види яких перелічуються у відповідних нормативних актах, що містять у собі правила безпеки. Цей спосіб опису протиправності має місце в статтях КК, які встановлюють відповідальність за непередбачене (недбале або несумлінне) поводження з загальнонебезпечними джерелами.

3.2. Наслідки злочинів проти суспільної безпеки.

Злочини проти суспільної безпеки тягнуть за собою певні наслідки, а саме соціально шкідливі зміни суспільної безпеки, шкода, яка їй спричинена, зниження загальної безпеки (захисної системи і захищеності суспільства), а тому й створення реальної небезпеки заподіяння шкоди іншим об'єктам. Останні робляться вразливими, доступними для нападів на них та спричинення їм шкоди.

Небезпека що створюється здійсненням злочинів проти суспільної безпеки, є загальною й багатоваріантною тому що виникає погроза заподіяння шкоди багатьом, разом взятим об'єктам, в першу чергу, життю та здоров'ю людей. Ця погроза й сприймається як загаль-

на небезпека тобто небезпека для всіх, для будь-якої людини, бо кожна може стати потерплим від її реалізації

Злочини проти суспільної безпеки створюють небезпеку заповідання не будь-якої, а тяжкої шкоди, спричинення тяжких наслідків. Це небезпека загибелі людей, нанесення тяжких тілесних ушкоджень хоча б одній людині або середньої тяжкості двом чи більше особам, небезпека нанесення великих матеріальних збитків, а також небезпека здійснення посягань з використанням предметів злочинів проти суспільної безпеки.

Злочини даного виду створюють або потенційну, або актуальну небезпеку. Перша має місце «при неконтрольованому (самовільному) поводженні з загальнонебезпечними джерелами, а друга - при непередбачуваному (недбалому або несумлінному) поводженні з цими джерелами. При неконтрольованому (самовільному) поводженні з загальнонебезпечними джерелами законодавець оголошує карним саме діяння, тому що між його вчиненням і можливим заповіданням шкоди існує закономірна послідовність. Вона визнана і відображена самим законодавцем при розробці кримінально-правових норм, що передбачають відповідальність за самовільне поводження з загальнонебезпечними джерелами. Так, при незаконному носінні, зберіганні, придбанні, вигодовленні та збуті вибухових речовин неминуче створюється небезпека їх використання в злочинних цілях, небезпека скоєння необережних злочинів і настання нещасних випадків.

У злочинах проти суспільної безпеки другого виду необхідним є не тільки скоєння певного діяння, але і створення ним реальної можливості заповідання тяжкої шкоди, бо така можливість виникає далеко не при кожному порушенні правил поводження з загальнонебезпечними джерелами. Справа в тому, що не всі правила, які іменуються правилами безпеки, є такими в дійсності. Серед них є правила, що містять загальну інформацію або зовсім не потрібні для забезпечення безпеки. Так правила поводження з радіоактивними матеріалами крім норм безпеки мають також норми, дотримання яких виключає лише якісні втрати даних матеріалів. Їх порушення не створює небезпеки заповідання шкоди цими матеріалами і тому не може кваліфікуватися за ст. 228³ КК як злочин проти суспільної безпеки. Не ви-

падково ч. 1 цієї статті передбачає відповідальність за порушення правил охорони, використання, обліку, перевезення радіоактивних матеріалів та інших правил поводження з ними лише в тому разі якщо ці дії могли спричинити загибель людей або інші тяжкі наслідки.

Небезпека характеризується не тільки якісними ознаками, але й кількісними. Особливі виражені в понятті вірогідності. Вірогідність - це показник здійснення можливості, її близькості до необхідності. Ступінь вірогідності здійснення реально існуючих можливостей різна. Діяння тим небезпечніше, чим вище ступінь вірогідності настання шкоди. Разом з тим велика тяжкість можливих наслідків деліктів потенційної небезпеки веде до того, що законодавець визнає їх злочинними навіть у тому випадку, якщо вірогідність настання цих наслідків порівняно невелика. В той же час у деліктах актуальної небезпеки законодавець визнає діяння злочинним лише у випадку, коли воно створює максимально високу вірогідність спричинення шкоди погрожуючому небезпеку, якщо вона рівна чи наближається до неминучості. Створення небезпеки має місце не лише при вчиненні злочинів проти суспільної безпеки, але й при інших формах злочинної діяльності при готуванні до злочину, замаху на злочин, посяганнях проти особи, які становлять у небезпеку життя й здоров'я людини тощо. Але в усіх випадках створюється небезпека для конкретних суспільних відносин, а в злочинах проти суспільної безпеки небезпека має загальний характер. При вчиненні злочинів проти суспільної безпеки виникає небезпека знезацького і миттєвого ураження людей, а злочини проти народного здоров'я тягнуть, наприклад, лише можливість поступового, повільного впливу тих чи інших шкідливих факторів. До того ж небезпека злочинів проти суспільної безпеки полягає не тільки в тому, що загальнонебезпечні джерела можуть спричинити шкоду як би "мимоволі", але й в тому, що створюється небезпека використання цих джерел для вчинення злочинів.

Обов'язковою ознакою таких складів злочинів проти суспільної безпеки, як недбале зберігання вогнепальної зброї і боєприпасів (ст. 224 КК) та незаконна пересилка легкозаймистих або ідких речовин (ст. 225 КК), а також кваліфікованих видів складів злочинів проти суспільної безпеки (а саме порушення правил пожежної безпеки -

ч 3 ст 220¹ КК порушення правил зберігання використання, обліку та перево́зки вибухових речовин - ч 2 ст 221 КК або радіоактивних матеріалів - ч 2 ст 228⁵ КК незаконний провіз на повітряному судні вибухових або легкозаймистих речовин - ч 2 ст 221¹ КК, незаконне придбання, зберігання, використання, передача або руйнування радіоактивних матеріалів - ч 2 ст 228³ КК) є тяжкі наслідки. Вони повинні відповідати характеру небезпеки, що створюється порушенням правил суспільної безпеки, бути реалізацією саме тієї небезпеки, через яку вказані діяння заборонені. Ці наслідки свідчать про підвищену небезпеку діяння та особи яка його вчинила, бо тут порушуються не лише відносини суспільної безпеки, але спричиняється шкода й іншим суспільним відносинам.

Передбачаючи відповідальність за настання тяжких наслідків проти суспільної безпеки, законодавець одночасно, як правило, називає і такий їх вид - як людські жертви. Отже тяжкі наслідки певною мірою повинні бути близькими до них по тяжкості. Тому судова практика під тяжкими наслідками обґрунтовано розуміє не лише загибель однієї людини чи декількох осіб, але й спричинення одній чи декільком особам тяжких тілесних ушкоджень, середньої тяжкості тілесних ушкоджень двом чи більше особам, а також спричинення великої матеріальної шкоди організаціям, підприємствам чи установам або окремим особам.

3.3. Причинний зв'язок в злочинах проти суспільної безпеки. Причинний зв'язок є обов'язковою ознакою матеріальних складів злочинів проти суспільної безпеки. Для притягнення до відповідальності за ці посягання необхідно встановити, що саме порушення правил суспільної безпеки потягло за собою спричинення тяжкої шкоди загальнонебезпечними джерелами чи створювало реальну можливість її настання.

Для констатації причинного зв'язку між порушенням правил безпеки і спричиненням тяжкої шкоди чи реальної можливості її спричинення загальнонебезпечними джерелами слід встановити ряд обставин. Перш за все необхідно, щоб дія чи бездіяльність були суспільно небезпечними і протиправними. Тому треба виявити чи було допущено порушення правил суспільної безпеки. Дія (бездіяльність) прийнята за вірогідну причину за своїм

характером повинна являти собою порушення правил безпеки правил безпечного поводження з загальнонебезпечними джерелами. Якщо поведінка тієї чи іншої особи не суперечила цим правилам, відповідала їм, була правомірною то не ставиться питання і про причинний зв'язок якими б тяжкими не були наслідки.

Порушення правил суспільної безпеки завжди повинне випереджати в часі настання тяжких наслідків, бо в реальній дійсності причина завжди передуює наслідку (результату). Якщо доведено, що тяжкі наслідки настали до порушення правил суспільної безпеки, то немає і причинного зв'язку. Але саме по собі порушення правил суспільної безпеки, що передуює спричиненню тяжкої шкоди загальнонебезпечними джерелами чи створенню такої небезпеки, безумовно, не свідчить про наявність між ними причинного зв'язку.

Порушення правил суспільної безпеки повинно бути необхідною умовою спричинення тяжкої шкоди загальнонебезпечними джерелами. Але й цього недостатньо для констатації причинного зв'язку між порушенням вказаних правил і спричиненням тяжкої шкоди.

Для визнання того що порушення правил безпечного поводження з загальнонебезпечними джерелами є причиною настання тяжких наслідків, слід довести, що ці наслідки випливають із даного порушення, органічно йому притаманні, є за цих умов необхідним, закономірним результатом вчиненого діяння. Порушення відносин суспільної безпеки викликає таку низку причинно-наслідкових залежностей, які закономірно призводять до спричинення шкоди іншим суспільним відносинам. Останні як вказувалось, є додатковими об'єктами злочинів проти суспільної безпеки. Але без спричинення шкоди відносинам суспільної безпеки і саме настання тяжких, наслідків спричинених загальнонебезпечними джерелами додатковим об'єктам було б неможливим. Інакше кажучи, порушення правил безпеки повинно створити неминучість чи реальну можливість спричинення тяжкої шкоди загальнонебезпечними джерелами.

У свою чергу, реальна можливість спричинення шкоди загальнонебезпечними джерелами також являє собою своєрідний наслідок злочинів проти суспільної безпеки і в матеріальних складах цих посягань потребує спеціального доведення. Встановлюючи причинний зв'язок між

порушенням правил суспільної безпеки і створенням реальної можливості спричинення тяжкої шкоди загальнонебезпечними джерелами треба констатувати, що вказане порушення є таким, яке викликає настання тяжких наслідків

Визначаючи причинний зв'язок у злочинах проти суспільної безпеки, треба розрізняти його особливості при створенні безпосередньої і опосередкованої небезпеки, а також при їх реалізації в тяжкі наслідки. При перетворенні безпосередньої небезпеки спричинення тяжкої шкоди загальнонебезпечними джерелами з дієвості є прямий безпосередній причинний зв'язок між порушенням правил суспільної безпеки і спричиненням тяжкої шкоди вказаними джерелами. Тут реалізація небезпеки в фактичне спричинення шкоди відбувається без будь-яких посередницьких ланок і безпосередньо пов'язана з діянням, що порушує правила суспільної безпеки. Так, порушення правил безпечного поводження з вибуховими речовинами може спричинити вибух та людські жертви чи інші тяжкі наслідки. В таких випадках порушення правил безпеки викликає одночасно і настання тяжких наслідків. В окремих ситуаціях при безпосередньому причинному зв'язку може бути декілька етапів, але всі вони здійснюються однією і тією ж особою.

При створенні опосередкованої небезпеки та її реалізації порушення правил суспільної безпеки одна з причин настання тяжких наслідків, тобто причинний зв'язок має опосередкований характер бо відсутня пряма фізична взаємодія між діянням і наслідком.

Спричинення тяжких наслідків при реалізації опосередкованої небезпеки служить наслідком цілого ряду причин, різних за своїм значенням. Причинний зв'язок тут складається з декількох ланок. Він ускладнюється діями інших осіб, а також хімічних та інших сил. Одні з цих ланок є головними, основними, інші - другорядними, треторядними і т. ін. У таких випадках порушення правил безпеки повинно бути основною, чи однією з основних причин настання тяжких наслідків.

Основною вона є тоді, коли порушення правил суспільної безпеки було вирішальним фактором у розвитку причинного зв'язку, а тим самим і у спричиненні тяжких наслідків загальнонебезпечними джерелами або мало суттєвий вплив на ці події. Якщо ж порушення

даних правил не було суттєвим для спричинення тяжкої шкоди і вона все одно настане б то відсутній необхідний причинний зв'язок бо тяжкі наслідки не впливають закономірно з порушення правил суспільної безпеки.

Опосередкований причинний зв'язок як ознака об'єктивної сторони злочину проти суспільної безпеки повинен складатися з таких "ланок" і включати такі "привхідні сили", які передбачаються у кримінально-правових нормах про відповідальність за посягання, що розглядаються і, отже у цьому випадку є конкретним проявом загальної закономірності, що лежить в основі створення цих норм, враховується законодавцем при встановленні кримінальної відповідальності за ці злочини.

Деякими особливостями характеризується причинний зв'язок при порушенні правил суспільної безпеки шляхом бездіяльності. Про причинний зв'язок тут можна говорити лише в тих випадках якщо, по-перше, на суб'єкта був покладений обов'язок виконати вимогу відповідного правила суспільної безпеки, по-друге він мав можливість його виконати і, по-третє, вчинення цієї дії могло запобігти спричиненню тяжких наслідків. Тут ми повинні уявно замінити невиконання правила суспільної безпеки його виконанням.

4. СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ СУСПІЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

4.1 Вина в злочинах проти суспільної безпеки.

Вина в злочинах проти суспільної безпеки з формальними і матеріальними складами неоднакова. Перші з них а це самовільне поводження з загальнонебезпечними предметами (ч 1 ст 221 та 221¹, ст 222, 223, 228², 228⁴ КК), передбачають тільки прямий умисел, а другі (ст 220¹, ч 2 ст 221 і 221 ст 224, 225, ч 2 ст 228² і ст 228⁵ КК) вимагають роздільного встановлення вини як стосовно порушення правил суспільної безпеки, так і щодо їх наслідків. Цим злочинам притаманна як правило, подвійна (складна, змішана) форма вини.

Злочини проти суспільної безпеки з формальним складом (самовільне поводження з загальнонебезпечними предметами) за своїм характером можуть бути скоєні лише з прямим умислом. Зміст його визначається, як і в інших злочинах, сукупністю тих фактичних обставин,

об'єктивних ознак цих злочинів що мають значення для кваліфікації і відбиваються у свідомості винного. Усвідомлення суспільно небезпечного характеру самовільного поводження з загальнонебезпечними предметами передбачає усвідомлення як фактичного характеру скоєного, так і його суспільної небезпеки. Відсутність у особи усвідомлення фактичної сторони скоєного нею діяння виключає можливість з її боку усвідомлювати і суспільно небезпечний характер цього діяння. Усвідомлення суспільно небезпеки свого діяння по суті є усвідомленням соціальних властивостей діяння. З цим пов'язане перш за все усвідомлення ознак об'єкта злочину, без чого не можна говорити про усвідомлення характеру суспільної небезпеки діяння. При самовільному поводженні з загальнонебезпечними предметами усвідомлення об'єкта цих злочинів відбувається не безпосередньо, а опосередковано, через усвідомлення інших об'єктивних ознак складу злочину, в першу чергу ознак предмета злочину.

Таким чином, інтелектуальний момент прямого умислу при самовільному поводженні з загальнонебезпечними предметами містить у собі усвідомлення особою таких об'єктивних ознак складу злочину: 1) предмет і об'єкт; 2) об'єктивна сторона, 3) суспільна небезпека діяння.

Усвідомлення ознак предмета і об'єкта посягання
Особа, яка незаконно поводиться з загальнонебезпечними предметами, розуміє їх характер, властивості та призначення; усвідомлює, що їм притаманна потенціальна підвищена загальна небезпека для правоохоронних інтересів, що у цих предметів є спеціальне призначення - вони призначені чи можуть бути використані як засіб, знаряддя враження людей або знищення, ушкодження майна. Винний розуміє що ці предмети об'єктивно придатні до використання, самі по собі можуть бути використані за своїм призначенням чи приведені в належний стан для відповідного використання. Тому, якщо особа яка незаконно поводиться зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами чи радіоактивними матеріалами вважала їх придатними для використання, а фактично вони не були такими відповідальність повинна настати за замах на злочинне поводження з цими предметами.

Якщо особа незаконно поводиться з предметами помилково прийнятими за зброєю, бойові припаси вибухові речовини чи радіоактивні матеріали відпові-

дальність також повинна наставати за правилами про помилку (замах на злочин передбачений ст 222, 223, 228² чи ст 228³ КК) Можливі й протилежні випадки, коли винна особа поводиться з переліченими предметами, не усвідомлюючи їх характеру. Так, якщо особа викрадає речовину яка є вибуховою, вважаючи при цьому, що вона не має вибухових властивостей, а призначена для господарчо-побутових потреб як, наприклад, мийний чи лкучувальний засіб вона повинна нести відповідальність не за ст 223 КК, а за злочин проти власності за умови, що її дії не підпадають під ч 2 ст 7 КК. Якщо ж після розкрадання особа усвідомлює дійсні властивості подібних предметів, але присвоює чи збуває їх, її діяння повинні бути додатково кваліфіковані за ст 222 КК як незаконне поводження з вибуховими речовинами.

Винна особа при незаконному поводженні з загальнонебезпечними предметами також усвідомлює, що вони крім підвищеної загальної небезпеки і певного призначення мають ще й особливий правовий режим, тобто вона розуміє, що поводження з цими предметами передбачає дотримання певних правил безпеки, що більшість з них вилучена з цивільного обігу і поводження з ними можливе тільки на основі дозвільної системи. Так, при незаконному придбанні зброї винний розуміє, що таке діяння можливе лише з дозволу компетентних органів.

Усвідомлення винною особою розглянутих ознак загальнонебезпечних предметів свідчить про те, що вона усвідомлює також і ознаки об'єкта самовільного поводження з цими предметами.

Усвідомлення винним ознак об'єктивної сторони
Крім усвідомлення ознак предмета й об'єкта винний при скоєнні незаконних діянь по поводженню з загальнонебезпечними предметами усвідомлює також об'єктивну сторону свого посягання. Він розуміє що самовільно безпосередньо впливає на загальнонебезпечні предмети, порушує правила безпечного поводження з ними, правила суспільної безпеки.

Усвідомлення винним суспільної небезпеки
При незаконному поводженні з загальнонебезпечними предметами винний усвідомлює суспільну небезпеку такої поведінки розуміє що ці діяння спричиняють шкоду суспільству як правило, розуміє і протиправність своїх

діянь Справа в тому що ці діяння в основному пов'язані з порушенням елементарних, загальновідомих, постійно повторюваних правил суспільства

Злочини даної підгрупи посягань проти суспільної безпеки мають формальні склади. Тому вина встановлюється в них лише щодо самих суспільно небезпечних діянь. Відповідно до цього усвідомлення винним ознак предмета, об'єкта посягання, об'єктивної сторони та суспільної небезпеки діяння свідчить про передбачення винним того, що своїми діями він спричиняє шкоду суспільній безпеці й створює реальну можливість спричинення тяжкої шкоди загальнонебезпечними предметами. Отже, вольова ознака самовільного поведіння з загальнонебезпечними предметами полягає в бажанні скоїти ці діяння, а тим самим спричинити шкоду суспільній безпеці й створити загальну небезпеку спричинення тяжкої шкоди вказаними предметами. Це бажання визначається метою і мотивами, якими керується винна особа, здійснюючи самовільне поведіння з цими предметами.

Як уже відзначалося, злочини проти суспільної безпеки з матеріальними складами потребують роздільного встановлення вини (щодо діяння та його наслідків) і характеризуються, як правило, змішаною (подвійною) формою вини. З питання про цю форму вини існує дві протилежні точки зору. Прихильники подвійної, чи змішаної, форми вини вважають, що можливо і логічно припустимо роздільне встановлення вини щодо діяння і щодо наслідків. Противники змішаної форми вини гадають, що роздільне встановлення форми вини не відповідає кримінальному закону.

Уявляється що докази противників змішаної форми вини не заперечують її існування. Її наявність не виключається чинним законодавством, не суперечить йому, бо вона знаходиться у рамках винного скоєння суспільно небезпечного діяння. Така форма вини побудована на сполученні ознак умислу й необережності і не виходить за рамки цих ознак. У складах зі змішаною формою вини законодавець окремо характеризує як діяння, так і наслідки.

Роздільне встановлення вини стосовно діяння і наслідків обумовлює необхідність з'ясувати як інтелектуальний, так і вольовий моменти вини щодо діяння та щодо його наслідків.

Психічне ставлення до діяння, тобто порушення правил суспільної безпеки, може бути з прямим умислом чи зі злочинною недбалістю. Непрямий умисел і злочинна самовпевненість щодо порушення правил суспільної безпеки виключаються, бо не можна визнавати особу, яка діє з цими видами вини стосовно вчиненого діяння якщо вона свідомо порушує вказані правила. Порушуючи правила суспільної безпеки, особа може або усвідомлювати, або не усвідомлювати це. Не можна свідомо порушити правила суспільної безпеки, не бажаючи цього порушення. Отже, бажання скоїти діяння, що порушує правило безпеки, виключає як непрямий умисел, так і злочинну самовпевненість щодо цього діяння.

При прямому умислі винний усвідомлює суспільно небезпечний характер порушення правил суспільної безпеки і бажає їх порушення. Це бажання обумовлене мотивами й метою. Злочинна недбалість має місце, коли винний не усвідомлює, що порушує правила суспільної безпеки, але повинен був і міг це усвідомлювати. В цих випадках він порушує вказані правила внаслідок забутливості, неухважності, розгубленості, недостатньої підготовки або тому що зовсім не знав цих правил чи знав недостатньо хоча повинен був і мав можливість їх знати. Так, деякі порушення щодо нових вимог правил безпеки вчинені у зв'язку з тим, що винний не звернув уваги саме на ці вимоги покладаючись на те, що вони не відмінні від "старих", раніше діючих правил.

Можливі випадки, коли порушується цілий ряд правил суспільної безпеки, і психічне ставлення до порушення кожного з них може бути неоднаковим, тобто одні з цих правил були порушені умисно, а інші - необережно.

Розглянемо п'ять варіантів психічного ставлення до наслідків у вигляді створення реальної можливості спричинення тяжкої шкоди загальнонебезпечними джерелами і фактичного спричинення такої шкоди.

Перший варіант психічного ставлення до наслідків. При вчиненні злочинів проти суспільної безпеки винна особа може передбачати і бажати створення загальнонебезпечними джерелами спричинення шкоди загальнонебезпечними джерелами а не самі реальні наслідки у вигляді фактичного спричинення шкоди цими джерелами не са-

ме фактичне їх спричинення. Інакше кажучи, щодо створення загальної небезпеки спричинення шкоди загальнонебезпечними предметами у винної особи може бути прямий умисел, бо тут йдеться про передбачення і бажання винним не реальних тяжких шкідливих наслідків, а лише створення їх погрози. При цьому винна особа не бажає фактичного спричинення шкоди загальнонебезпечними джерелами, перетворення можливості спричинення шкоди в дійсність. Діяння винного суб'єктивно не спрямоване на спричинення шкоди загальнонебезпечними джерелами. Якщо ж винна особа, порушуючи правила суспільної безпеки, передбачає реальну можливість чи неминучість спричинення шкоди загальнонебезпечними джерелами конкретним благам і бажає спричинення такої шкоди, а не лише загальної небезпеки, її діяння повинні бути кваліфіковані за статтями про злочини проти власності, особи та ін.

При ненастанні зазначених наслідків з причин, що не залежали від волі винного, маємо замах на їх спричинення. У цих випадках здійснюються посягання на конкретні та більш цінні об'єкти, ніж суспільна безпека. Тут по суті особа умисно використовує загальнонебезпечні джерела як знаряддя для вчинення вбивства, спричинення тілесних ушкоджень, знищення чи пошкодження майна тощо, а порушення правил суспільної безпеки виступає лише як один із засобів скоєння вказаних посягань.

Другий варіант психічного ставлення до наслідків
Він полягає в тому, що винна особа усвідомлювала порушення правил суспільної безпеки, передбачала можливість спричинення шкоди загальнонебезпечними джерелами і свідомо припускала їх настання. Відповідальність тут, як і при прямому умислі, також повинна наступати за умисний злочин проти особистості чи власності.

Якщо правило суспільної безпеки порушено з непрямим умислом на вбивство чи спричинення тяжких тілесних ушкоджень, таке діяння повинно кваліфікуватися за статтями про злочини проти життя і здоров'я особи. Якщо ж порушення даних правил не потягло спричинення тяжкої шкоди загальнонебезпечними предметами, але створювало реальну можливість її спричинення, винна особа повинна нести відповідальність за злочини проти суспільної безпеки. Справа у тому, що замахом на вбивство, спричинення тілесного ушкодження,

знищення майна і таке інше може бути визнане лише діянням, яке вчинене з прямим умислом. Тому, навіть якщо у винної особи був непрямий умисел на спричинення тяжких наслідків загальнонебезпечними джерелами, але вони не настали, відповідальність визначається за статтями про злочини проти суспільної безпеки. Звідси виходить, що стосовно створення можливості спричинення шкоди загальнонебезпечними предметами як наслідків злочинів проти суспільної безпеки може бути і непрямий умисел. Більш того, непрямий умисел може бути щодо не тільки загальної, але й конкретної небезпеки спричинення шкоди загальнонебезпечними джерелами. Проте умисел стосовно створення можливості спричинення шкоди цими предметами може бути лише в тих випадках, коли і до порушення правил суспільної безпеки винний ставився з умислом.

Третій варіант психічного ставлення до наслідків - винна особа усвідомлювала, що порушує правила суспільної безпеки, передбачала можливість спричинення тяжкої шкоди загальнонебезпечними джерелами, але легковажно розраховувала її запобігти. При цьому винна особа усвідомлює факт порушення вказаних правил, їх значення, мету їх існування та наслідки, що можуть настати при їх порушенні. Інакше кажучи, винний усвідомлює як фактичні обставини, так і суспільну небезпеку, протиправність свого діяння. Він передбачає можливість спричинення тяжкої шкоди загальнонебезпечними джерелами, але впевнений, що ця шкода не настане, бо розраховує на власні сили, на поведінку інших осіб та на інші обставини, які, за його глибоким переконанням, зможуть запобігти спричиненню шкоди.

Четвертий варіант психічного ставлення до наслідків
У цьому випадку винний усвідомлював, що порушує правила суспільної безпеки, але не передбачав можливості спричинення тяжкої шкоди загальнонебезпечними джерелами, хоча повинен був і міг це передбачити. Не передбачав він цього з різних причин об'єктивного і суб'єктивного характеру.

П'ятий варіант психічного ставлення до наслідків
При необережному порушенні правил суспільної безпеки винне ставлення до спричинення тяжких наслідків загальнонебезпечними джерелами може бути лише у формі злочинної необережності. Не усвідомлюючи пору-

шення правил суспільної безпеки, винний не може передбачити наслідків свого діяння, а тому й розраховувати на їх запобігання. Це єдина форма вини. Тут винний не усвідомлює порушення правил суспільної безпеки, хоча повинен був і міг це усвідомлювати, і не передбачає створення можливості спричинення шкоди загальнонебезпечними предметами, хоча повинен був і міг передбачати. Такі ситуації у судовій практиці зустрічаються досить рідко.

Отже, при вчиненні злочинів проти суспільної безпеки з матеріальними складами щодо можливості спричинення шкоди загальнонебезпечними джерелами може бути умисел або необережність. Відносно ж реального спричинення шкоди - тільки необережність. У зв'язку з тим, що чинне законодавство передбачає лише дві форми вини (умисел чи необережність), необхідно вирішити питання про те, умисними чи необережними є злочини тої групи, що розглядається. Оскільки суб'єктивну сторону цих злочинів визначає ставлення особи до настання наслідків, питання вирішується диференційовано залежно від виду наслідків, тобто можливості спричинення шкоди загальнонебезпечними джерелами чи фактичного її спричинення цими джерелами. Умисне або необережне створення небезпеки спричинення шкоди такими джерелами є наслідком злочинів проти суспільної безпеки, а умисне спричинення шкоди цими ж джерелами знаходиться за межами злочинів проти суспільної безпеки, створює інший злочин - проти життя, здоров'я, власності чи інших об'єктів. Отже, злочини проти суспільної безпеки, наслідки яких - реальне спричинення шкоди загальнонебезпечними джерелами, є необережними. Тому необгрунтовані твердження про можливість ідеальної сукупності злочину, передбаченого ч. 2 ст. 221 КК, і умисного злочину проти особи або власності. Необережний злочин, яким є діяння, передбачене ч. 2 ст. 221 КК, не може кваліфікуватися за статтями КК, які встановлюють відповідальність за умисне посягання. І навпаки, умисні злочини, у тому числі й проти особи і власності, не можуть кваліфікуватися за статтями КК що передбачають відповідальність за необережні діяння, навіть у тому разі, якщо за останні встановлене більш суворе покарання, ніж за навмисне посягання.

4.2. Мотив і мета злочинів проти суспільної безпеки. Мотив і мета хоч і не є обов'язковими ознаками злочинів проти суспільної безпеки (крім злочину, передбаченого ст. 228¹ КК), але їх встановлення має велике значення для оцінки ступеня суспільної небезпеки діяння та особи, яка його вчинила, а отже, й для індивідуалізації покарання. Вони різноманітні і в той же час суттєво відрізняються між собою при самовільному та недбалому поводженні з загальнонебезпечними джерелами.

Мотиви самовільного поводження з цими джерелами можуть бути як низькими (корисливість, помста, пустування, заздрість, марнославство і т.п.), так і позбавленими такого характеру (хитра романтика, допитливість, цікавість, помилкове уявлення про товаристів і т. ін.). Останніми при скоєнні злочинів керуються, як правило, неповнолітні

Мотивація самовільного поводження з загальнонебезпечними джерелами - досить складний психологічний процес. На поведінку винного впливають різні мотиви, серед яких необхідно виділити ті, що відіграють головну роль при вчиненні злочину. В багатьох випадках винний, який самовільно поводить з загальнонебезпечними джерелами, керується не одним, а двома чи декількома мотивами (наприклад, корисливість, заздрість), які через свою однорідність не тільки не протидіють між собою, але, навпаки, доповнюють один одного, лише прискорюють як прийняття рішення про вчинення злочину, так і його реалізацію.

Встановлення мотивів самовільного поводження з загальнонебезпечними джерелами допомагає виявленню і мети цієї групи посягань. При такому поводженні з загальнонебезпечними джерелами винний переслідує мету вчинити ті чи інші діяння. Ця мета досить очевидна. Вона впливає з характеру злочинів, що розглядаються, і є основною (безпосередньою, найближчою) метою винного. Але виникнення і становлення цієї мети обумовлюється існуванням у суб'єкта одночасно й іншої мети, додаткової (кінцевої) мети діяння. Вона хоч і не є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони складів злочинів самовільного поводження з загальнонебезпечними джерелами, але без неї неможливе встановлення безпосередньої мети цих посягань. Самовільно поводячись з загальнонебезпечними джерелами, винний становить перед собою одночасно, па-

ралеально, а в більшості випадків і послідовно не одну, а дві мети або більше. Вони, як і мотиви цієї групи посягань, досить різноманітні. Винний завжди прагне вчинити не тільки те чи інше діяння, поводячись з загальнонебезпечними джерелами, але одночасно має також намір задовольнити якусь потребу. Самовільне поводження з вказаними джерелами служить тут лише необхідним засобом, певним етапом досягнення іншої, кінцевої мети. Її значення полягає і в тому, що завдяки їй стає зрозумілим, навіщо особа вчинила самовільне поводження з загальнонебезпечними джерелами, досягнення якого результату вона переслідувала. Перш за все, кінцева мета обумовлює становлення і реалізацію основної безпосередньої мети самовільного поводження з загальнонебезпечними джерелами, а отже, визначає і умисел на вчинення даних злочинів і доводить його наявність.

Крім того, в окремих випадках кінцева мета виключає основну (безпосередню) мету даних злочинів, а значить, і їх складі. Це, наприклад, вилучення зброї, боєприпасів чи вибухових речовин, або радіоактивних матеріалів для передачі їх органам влади, вилучення цих предметів з метою попередження їх розкрадання чи з метою повернення власнику і т. ін. У цих та подібних випадках відсутня мета самовільного поводження з загальнонебезпечними предметами, а отже, і умисел на вчинення відповідного злочину, бо кінцева мета, яку ставить перед собою суб'єкт, є правомірною, суспільно корисною. Тому поводження з загальнонебезпечними предметами повинно розглядатися в єдності з кінцевою метою діяльності суб'єкта і залежно від неї отримати оцінку.

Кінцева мета при самовільному поводженні з загальнонебезпечними джерелами суттєво впливає на кваліфікацію цих діянь. Вона може свідчити про те, що винним здійснено не лише самовільне поводження з цими джерелами, але й інший злочин, у зв'язку з чим дії винного необхідно кваліфікувати за сукупністю злочинів. Так, якщо самовільне поводження з загальнонебезпечними джерелами здійснювалося винним для вчинення за їх допомогою іншого конкретного злочину, має місце ідеальна сукупність злочинів. Тут відповідальність настає за самовільне поводження з загальнонебезпечними джерелами і за приготування до відповідного іншого злочину. Наприклад, особа, яка збуває зброю, боєприпаси чи ви-

бухові речовини для вчинення за їх допомогою іншого злочину, підлягає відповідальності не тільки за ст. 222 КК, але й за участь у готуванні до іншого злочину. При цьому винний може виконати роль як підмовника, так і пособника в злочині, що вчинено виконавцем з використанням отриманої ним зброї, боєприпасів чи вибухових речовин. Не можна погодитися з точкою зору, яка визнає в таких ситуаціях лише пособництво. Зустрічаються випадки, коли винний, збуваючи зброю, боєприпаси чи вибухові речовини іншій особі, одночасно схиляє її до вчинення іншого злочину з використанням вказаних предметів.

Заздалегідь не обіцяне придбання, збут чи зберігання з метою збуту зброї, боєприпасів, вибухових речовин або радіоактивних матеріалів, завідомо добутих злочинним шляхом, створює сукупність злочинів, передбачених ст. 213 КК і відповідно ст. 228² або ст. 223 КК.

Заздалегідь обіцяне придбання або збут зброї, боєприпасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів, добутих злочинним шляхом, повинно тягти відповідальність за співучасть у цьому злочині і за ст. 222 або 228² КК.

Так само кваліфікуються дії винного при заздалегідь обіцяному переховуванні зброї, використаної іншою особою при вчиненні злочину. Якщо ж ці дії заздалегідь не були обіцяні винним, він несе відповідальність за приховування злочинів за ст. 186 КК і за незаконне зберігання зброї за ст. 222 КК.

Нарешті, велике значення має встановлення кінцевої мети самовільного поводження з загальнонебезпечними джерелами і для призначення покарання. Так, розкрадання вогнепальної зброї чи бойових припасів для вчинення за їх допомогою злочинів (хоч точно ще й не визначених винним), безсумнівно, становить більшу ступінь суспільної небезпеки, ніж, наприклад, розкрадання тих же предметів для колекції, і повинно за рівних умов більш суворо каратися в межах санкції ст. 223 КК.

Таким чином, правильне та повне встановлення кінцевої мети самовільного поводження з загальнонебезпечними джерелами може суттєво вплинути на виявлення причин і умов, які сприяли вчиненню цих злочинів, а також на розробку спеціальних запобіжних заходів для даних посягань.

Вивчення матеріалів судової практики свідчить про те, що злочинне поведіння з загальнонебезпечними джерелами має різні кінцеві цілі. Їх специфіка, як і специфіка мотивів цієї групи посягань, обумовлюється в основному характером предметів даних злочинів, тобто загальнонебезпечних джерел. Найбільш поширеними кінцевими цілями тут є корисливість, прагнення використати загальнонебезпечні предмети як засоби вчинення злочинів, для самооборони чи заняття мисливством або спортом, для колекції тощо

Цілі самовільного поведіння з загальнонебезпечними джерелами взаємопов'язані між собою, і в більшості випадків винний переслідує не одну з них, а декілька (наприклад, для того, щоб навчитися влучно стріляти, і для самооборони). До того ж для неповнолітніх не є характерними злочинні цілі, що пояснюються психологічними особливостями їх віку.

У літературі існує протиріччя щодо питання про мету збуту зброї. Вважається, що збут зброї, бойових припасів чи вибухових речовин передбачає наявність корисливої мети, і водночас стверджується, що збут зброї може проявитися в її даруванні. При цьому забувається, що воно (дарування) відповідно до закону передбачає безоплатне передавання майна, а тому виключається і корислива мета. Безоплатне передавання зброї, боєприпасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів також спричиняє шкоду суспільній безпеці і повинно кваліфікуватися як незаконний їх збут. Отже, збут зброї, боєприпасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів може бути здійснено і без корисливої мети.

Необґрунтованою є точка зору, яка полягає у тому, що розкрадання зброї, боєприпасів, вибухових речовин і радіоактивних матеріалів має місце лише в тих випадках, коли винний переслідував корисливу мету. Твердження аргументується тим, що розкрадання цих предметів завжди порушує відносини власності й спричиняє їй шкоду. Але результатом вказаних діянь не завжди є така шкода. Так, відсутнє посягання на власність, коли вартість викраденої зброї, боєприпасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів надзвичайно мала (наприклад, декілька грамів вибухової речовини). Якщо подібні діяння потрібно було б кваліфікувати за статтями про злочини проти власності, довелося би застосувати

ч. 2 ст. 7 КК. Практика при цьому мала б значні труднощі. Відсутнє також посягання на власність, коли вогнепальна зброя, боєприпаси чи радіоактивні матеріали розкрадаються у осіб, які незаконно виготовили чи незаконно зберігали вказані предмети. Держава не визнає за такими особами права власності на ці предмети, і в той же час вони не є власністю інших осіб. Отже, при розкраданні вогнепальної зброї, боєприпасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів не завжди спричиняється шкода власності, а тому власність тут може бути як додатковий факультативний безпосередній об'єкт цього посягання.

Спеціальної уваги потребує розгляд питання про кваліфікацію випадків вилучення зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів на якийсь час (самовільне тимчасове "запозичення").

За змістом ст. 223 і 228³ КК склади злочинів передбачають спричинення шкоди суспільній безпеці, і з цього моменту злочини визнаються закінченими, що й має місце при тимчасовому "запозиченні" вказаних предметів. Якщо вони потрапили у неправомірне фактичне володіння особи проти волі власника чи володаря, вона має можливість користуватися ними на свій розсуд. Винний, вилучивши такі предмети на якийсь час, одержує можливість володіти, користуватися і розпоряджатися ними, може за їх допомогою вчинити злочин, в тому числі тяжкий. Слід також мати на увазі, що при тимчасовому "запозиченні" предмети знаходяться в неналежному місці, чим створюється додаткова можливість їх розкрадання. Крім того, при поведінні з ними може бути вчинений необережний злочин чи настати нещасний випадок.

Викладене дозволяє зробити висновок, що тимчасове "запозичення" вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів також посягає на суспільну безпеку, спричиняє їй шкоду: тому такі діяння слід розглядати як злочини відповідно передбачені ст. 223 і 228³ КК. Отже, якщо тимчасове "запозичення" майна не може розглядатися як його розкрадання, то такі ж дії щодо вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів при вказаних вище ситуаціях створюють розкрадання цих предметів.

Аналіз мотивів і кінцевих цілей самовільного повед-

ження з загальнонебезпечними предметами показує, що ступінь їх суспільної небезпеки не є однаковим. Наприклад, мотиви, позбавлені низького характеру, свідчать про меншу ступінь суспільної небезпеки винного і злочину, ним вчиненого. Узагальнення та вивчення матеріалів судової практики дозволяють зробити висновок, що між мотивами та цілями неповнолітніх і дорослих злочинців існує суттєва різниця. Деякі мотиви і цілі більш характерні для дорослих, інші - для неповнолітніх. Так, останнім значною мірою притаманне бажання поводитися з загальнонебезпечними джерелами без наміру використати їх для злочинної діяльності.

Мотив і мета як самостійні поняття, що характеризують різні боки вольового процесу, в той же час тісно між собою пов'язані і знаходяться в певному співвідношенні.

Іноколи при самовільному поводженні з загальнонебезпечними джерелами мотив і ціль за своїм характером і спрямованістю можуть збігатися. Це має місце, наприклад, при здійсненні злочинного поводження з загальнонебезпечними предметами з корисливою метою, бо встановлення останньої, як правило, обумовлено корисливими мотивами. Співвідношення мотива і мети злочинного поводження з названими предметами виявляється і в тому, що певним мотивам можуть відповідати певні цілі. Так, розкрадання вогнепальної зброї, боєприпасів чи вибухових речовин за мотивами допитливості, інтересу до техніки здійснюється, як правило, для того, щоб ознайомитися з устрійом даних предметів і принципом їх дії, навчитись користуватися ними, зокрема постріляти зі зброї і т. ін. Відзначимо, що один і той же мотив може викликати у винного різні цілі. Наприклад, особа, здійснюючи розкрадання вогнепальної зброї, боєприпасів чи вибухових речовин, під впливом страху може мати за мету запобігти затриманню і таким чином уникнути відповідальності або інше - використати ці предмети для здійснення акту необхідної оборони.

Нарешті, різні мотиви можуть викликати у особи одну і ту ж мету. Так, корисливість, гонор, помста, заздрість можуть обумовити становлення особою однієї мети - розкрадання вогнепальної зброї, боєприпасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів для злочинної діяльності.

При безпечному поводженні з загальнонебезпечними предметами винний також керується різними мотивами і цілями. Їх діапазон досить широкий. Це антигромадські мотиви і цілі, а також мотиви і цілі іншого значення. До перших належать хуліганські мотиви, корисливість, заздрість, помста, егоїзм, хвастощі, приховування раніш вчиненого правопорушення, зневажливе ставлення до виконання правил суспільної безпеки з метою перевиконання плану, виконання якої-небудь суспільно корисної діяльності, бажання кому-небудь допомогти і т. ін. При цьому суб'єкт часто становить у небезпеку не тільки життя і здоров'я інших осіб, але й своє життя і здоров'я.

За інших рівних умов мотиви і цілі безпечного поводження з загальнонебезпечними джерелами свідчать, як правило, про менший ступінь суспільної небезпеки щодо мотивів і цілей самовільного поводження з цими предметами.

5. СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ СУСПІЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

5.1. Загальні юридичні ознаки суб'єкта злочинів проти суспільної безпеки. Суб'єктом злочину вважається фізична осудна особа, яка досягла певного віку. Ці ознаки встановлені в законі і обов'язкові для будь-якого складу злочину, в тому числі й для злочинів проти суспільної безпеки.

Відповідно до ст. 10 КК суб'єктами злочинів проти суспільної безпеки можуть бути особи, які досягли 16-річного віку. Вік відповідальності за розкрадання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин диференційований. Ст. 10 КК передбачає, що за розкрадання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин, вчинене шляхом крадіжки, грабежу чи розбою, відповідальність настає з 14-річного віку. Отже, вчинення такого розкрадання шляхом шахрайства, привласнення, розтрати чи зловживання посадовим становищем можливе лише з 16-ти років. Зниження віку, з якого настає кримінальна відповідальність за розкрадання вогнепальної зброї, бойових припасів чи вибухових речовин шляхом крадіжки, грабежу чи розбою, встановлено законодавцем з різних підстав. Головне, що вже з

14-річного віку підліток здібний розумити як фактичну, тичну, так і соціальну сторону своїх діянь, сутність встановлених у нашому суспільстві елементарних правил, забороняючих ті чи інші діяння, небезпеку діянь, пов'язаних з порушенням цих правил і, зокрема, знати, що протизаконно вчиняти крадіжки, грабежі чи розбої.

Далі, встановлюючи за розкрадання вогнепальної зброї, бойових припасів чи вибухових речовин шляхом крадіжки, грабежу чи розбою відповідальність з 14-річного віку, законодавець враховує і значну тяжкість цих посягань. Нарешті, важливе значення має поширення саме цих форм розкрадання. Відсутні випадки розкрадання вказаних предметів підлітками шляхом шахрайства, не кажучи вже про такі форми крадіжки, як привласнення, розтрата чи зловживання посадовим становищем, вчинити які підліток взагалі не може. Справа в тому, що розкрадання вогнепальної зброї, бойових припасів чи вибухових речовин шляхом шахрайства, яке відповідно до ст. 83 і 143 КК визначається як заволодіння цими предметами шляхом обману чи зловживання довірою, може бути вчинено, як правило, лише при укладанні різного роду угод між громадянами і підприємствами, установами, організаціями. Дієздатність же громадян, тобто здатність громадянина своїми вчинками придбати громадянські права і створити для себе громадянські обов'язки, виникає в повному обсязі з настанням повноліття, тобто по досягненні 18-річного віку (ст. 11 ЦК). Це практично виключає можливість вчинення розкрадання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин шляхом шахрайства особами, які не досягли 16-річного віку. Слід також мати на увазі, що при розкраданні цих предметів шляхом шахрайства відбувається заволодіння даними предметами шляхом обману чи зловживання довір'ям. Зрозуміло, що підлітку в віці до 16-ти років ввести в оману дорослого вельми тяжко або взагалі неможливо. Та і характер цих предметів виключає їх передачу неповнолітнім. Саме це й обумовлює відсутність у практиці випадків розкрадання вказаних предметів шляхом шахрайства особами, які не досягли 16-річного віку. Цікаво зазначити, що навіть шахрайське заволодіння іншим майном у віці до 16-ти років, яке становить меншу небезпеку, чим розкрадання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин, зустрічається вкрай рідко.

Розкрадання шляхом привласнення чи розтрата виявляється в незаконному зверненні на користь винного чи інших осіб предметів, які знаходяться в правомірному володінні винного, через їх утримання чи відчуження. Природно, що особам, які не досягли 16-річного віку, вогнепальна зброя, босприпаси чи вибухові речовини не можуть бути передані в правомірне володіння. Суб'єктом же розкрадання вказаних предметів шляхом зловживання посадовим становищем є лише особа посадова, якою підліток бути не може. З цих підстав і розкрадання даних предметів шляхом привласнення, розтрата чи зловживання шляхом становищем підлітками у віці до 16-ти років виключається.

Слід мати на увазі, що з урахуванням характеру загальнонебезпечних предметів до поводження з ними допускаються особи, які досягли певного віку. Так, згідно з правилами радіаційної безпеки і безпечного проведення вибухових робіт до безпосередньої праці з радіоактивними і вибуховими матеріалами допускаються лише особи, які досягли 18-ти років, пройшли спеціальний курс навчання правилам безпечного проведення таких робіт.

У зв'язку з тим, що правила суспільної безпеки обов'язкові для всіх громадян, суб'єктом злочинів проти суспільної безпеки можуть бути як посадові, так і не посадові особи. Кваліфікація тяжких наслідків цих посягань за ст. 167 КК як халатність звільняла б, як правило, посадових осіб від більш суворого покарання, передбаченого нормами про відповідальність за злочини проти суспільної безпеки. Крім того, вчинення більшості злочинів проти суспільної безпеки посадовими особами з використанням свого посадового становища тягне відповідальність не тільки за ці посягання, а й за зловживання посадовим становищем (ст. 165 КК).

У статтях про злочини проти суспільної безпеки передбачені обтяжуючі обставини, які характеризують головним чином підвищену небезпеку суб'єкта посягань.

5.2. Ознаки суб'єкта, які обтяжують відповідальність за злочини проти суспільної безпеки. До обтяжуючих ознак злочинів проти суспільної безпеки, що свідчать про підвищену суспільну небезпеку їх суб'єктів, належать розкрадання вогнепальної зброї, бойових припасів чи вибухових речовин, вчинені повторно чи за

попереднім зговором групою осіб або особливо небезпечним рецидивістом (ч. 2 ст. 223 КК).

Повторність розкрадання вогнепальної зброї, бойових припасів чи вибухових речовин. У першій редакції приміток до ст. 81 і 140 КК, де визначається поняття повторності щодо розкрадання державного і колективного майна і розкрадання індивідуального майна, говорилося і про повторність злочину, передбаченого ст. 223 КК. Повторним вважалось розкрадання зброї, якщо йому передувало вчинення не тільки такого ж злочину, а й будь-якого іншого розкрадання. У 1972 р. автор (В.Т.) запропонував вважати повторним розкрадання зброї, боєприпасів або вибухових речовин лише в тому випадку, коли йому передувало вчинення такого ж злочину. Для цього є певні підстави. Перш за все, в кримінальному законодавстві як кваліфікуюча ознака складу злочину вказується в основному повторність тотожних злочинів. Інакше кажучи, вчинення одного й того ж злочину хоча б два рази і створює кваліфікуючу ознаку повторності. Законодавець виходить з того, по-перше, що для таких деліктів характерним є саме повторення тотожних злочинів і, по-друге, що повторне вчинення деяких тотожних злочинів, які хоча і не мають значного поширення, але в силу особливої важливості об'єкта посягань являють собою велику небезпеку. Для розкрадання, передбаченого ст. 223 КК, і є характерною повторність тотожних злочинів. Так, із вивчених автором справ майже 10% засуджених вчинили розкрадання зброї, бойових припасів чи вибухових речовин не менше двох разів.

Слід також відзначити, що суспільна небезпека діяння і особи, яка вчинила розкрадання зброї, боєприпасів чи вибухових речовин після того, як було вчинено розкрадання державного, колективного чи індивідуального майна, повністю охоплюється санкцією ч. 1 ст. 223 КК (позбавлення волі терміном до десяти років). До того ж дана санкція є більш тяжкою, ніж санкція ч. 2 ст. 81-83 і ч. 3 ст. 84 КК, де передбачена, зокрема, відповідальність за повторне розкрадання державного чи колективного майна.

Аналогічні й санкції ч.2 ст. 140, 143 КК. Застосування ознаки повторності розкрадання зброї, боєприпасів чи вибухових речовин, як вона була описана в

примітках до ст. 81 і ст. 140 КК, призвело і до таких ситуацій, які навряд чи припустимі. За вчинення повторного розкрадання державного або колективного майна шляхом крадіжки особі може бути призначено покарання до шести років позбавлення волі, але якщо особа раніше вчинила крадіжку державного чи колективного майна, а потім розкрадання зброї, боєприпасів чи вибухових речовин, їй відповідно до ч. 2 ст. 223 КК могло бути призначено позбавлення волі терміном до п'ятнадцяти років, тобто максимум даного виду покарання. Так, небезпека цієї особи вища, ніж небезпека винного, який вчинив повторну крадіжку державного чи колективного майна, але не такою мірою, щоб суд мав можливість визначити максимум позбавлення волі. Ця небезпека може бути повністю врахована при призначенні покарання в межах санкції ч. 1 ст. 223 КК як обтяжуюча обставина згідно з ч. 1 ст. 41 КК.

При розгляді повторності розкрадання зброї, боєприпасів чи вибухових речовин як ознаки, кваліфікуючої цей злочин, слід враховувати властивості особи злочинця, який повторенням саме такого злочину викриває свої антигромадські погляди, вперте небажання виконувати існуючі закони і правила безпечного поводження зі зброєю, бойовими припасами чи вибуховими речовинами. В поведінці винного має місце мов би певна тенденція до вчинення даного злочину, яка виявляється при повторному вчиненні особою розкрадання зброї, боєприпасів чи вибухових речовин. Повторність розкрадання вказаних предметів свідчить, як правило, не про випадковий характер злочину, а про стійкість антисоціальних мотивів у поведінці винного. Його підвищена небезпека обумовлюється тим, що вчинення розкрадання зброї, боєприпасів чи вибухових речовин вдруге вказує на конкретну спрямованість антигромадських цілей в основі злочинної діяльності винної особи. Юридично ж ознаки повторності повинні бути сконструйовані таким чином, щоб вони відображали вищевказані властивості особи винного, що дає можливість правильно визначити ступінь його суспільної небезпеки. 17 червня 1974 р. тексти приміток до ст. 81 і 140 КК були змінені, і тепер розкрадання зброї, боєприпасів або вибухових речовин визначається як повторне тільки за умов, що йому передувало таке ж роз-

крадання. відповідальність за яке передбачена ст. 223 КК. Для визнання повторності не має значення, чи вчинив винний у першому і другому випадках закінчене розкрадання зброї, боєприпасів, вибухових речовин, або то було готування до нього чи замах на нього. Але у випадках, коли винний здійснює готування або дії, безпосередньо спрямовані на розкрадання зброї, боєприпасів чи вибухових речовин, а потім наступними діями доводить розкрадання до кінця, не можна говорити про повторність, бо попередня злочинна діяльність тут не має самостійного значення і поглинається складом закінченого розкрадання.

Повторність розкрадання зброї, боєприпасів чи вибухових речовин має місце і тоді, коли винний при вчиненні першого з них був, наприклад, виконавцем, а при вчиненні другого - підмовником чи пособником. Таке рішення загально визнано в судовій практиці стосовно інших справ і обумовлено тим, що злочином за кримінальним законодавством визнається як закінчена, так і не закінчена злочинна діяльність, як діяльність виконавця злочинного діяння, так і діяльність інших співучасників злочину.

Ознаки повторності розкрадання вогнепальної зброї, бойових припасів чи вибухових речовин присутні як у тих випадках, коли особа вчиняє два розкрадання одного і того ж предмета (наприклад, зброї), так і тоді, коли вчинено розкрадання різних предметів (наприклад, вперше - зброї, а вдруге - вибухових речовин). Це пояснюється тим, що дані предмети в кримінально-правовому значенні рівнозначні і розкрадання будь-якого з них охоплюється ознаками ст. 223 КК.

Для наявності ознаки розкрадання також не має значення, в яких формах і в якій послідовності вчинені розкрадання зброї, боєприпасів чи вибухових речовин. Так, розкрадання цих предметів шляхом, наприклад, крадіжки, буде повторним, якщо раніш було вчинено їх розкрадання в формі шахрайства.

Повторним є розкрадання зброї, боєприпасів чи вибухових речовин як у випадках, коли особа не була засуджена за раніш вчинене розкрадання цих предметів, так і тоді, коли вона має судимість за такий злочин. Якщо за раніш вчинене розкрадання зброї, боєприпасів чи вибухових речовин скінчився термін давності

притягнення до відповідальності, знята чи погашена судимість, то вчинення подібного ж злочину не може кваліфікуватись як повторне.

Повторність розкрадання цих предметів виключається, якщо діяння особи являють собою продовжуваний злочин. Проблеми розмежування продовжуваного злочину і повторності даного злочину практично виникають дуже рідко і великих труднощів не викликають.

Слід, нарешті, вказати, якщо вчиненню злочину, передбаченого ст. 223 КК, передував злочин, кваліфікований і за іншою статтею КК, але об'єктивна сторона його виявилася в розкраданні зброї, боєприпасів чи вибухових речовин (наприклад, бандитизм), то тут має місце повторність, вказана в ч. 2 ст. 223 КК.

Розкрадання вогнепальної зброї, бойових припасів чи вибухових речовин за попереднім зговором групою осіб. Розкрадання вказаних предметів за попередньою змовою групою осіб суттєво підвищує суспільну небезпеку будь-якої форми розкрадання, а також самих винних.

В юридичній літературі дискутується питання про групу як кваліфікуючу ознаку розкрадання. Особлива увага приділяється тому, чи передбачає група співвиконавство або в ній можливий розподіл ролей між співучасниками. Деякі автори вважають, що ознака вчинення злочину за попереднім зговором групою осіб охоплює не будь-яку співучасть, а лише таку її форму, як співвиконавство. Ця точка зору звужує поняття кваліфікуючої ознаки, яка розглядається, і навряд збігається з загальним вченням про співучасть, з положенням ст. 19 КК. Вона суперечить і судовій практиці. Якщо цю точку зору прийняти, це може ускладнити практику застосування кримінального закону, послабити у багатьох кримінальних справах ефективність кримінальної репресії. Тому наявність групи має місце незалежно від того, чи діють винні як співвиконавці, чи між ними існує розподіл ролей.

Для вказаної кваліфікуючої ознаки важливе значення має встановлення саме попереднього зговору на вчинення злочину. Зговор вважається попереднім незалежно від того, відбувся він задовго до розкрадання чи мав місце безпосередньо перед його початком. Тривалість проміжку часу між зговором на розкрадання і самим

його вчиненням може свідчити лише про ступінь суспільної небезпеки злочину і осіб, які його вчинили, але не впливає на кваліфікацію. В тих випадках, коли злочин хоч і здійснено спільно, але угода про це відбулася безпосередньо в процесі самого розкрадання, попередній зговір відсутній і дії винних можуть бути кваліфіковані лише за ч. 1 ст. 223 КК, якщо, зрозуміло, немає інших вказаних у ній кваліфікуючих ознак.

Попередній зговір на спільне розкрадання зброї, боєприпасів чи вибухових речовин, як правило, має словесну форму, але не виключає інші - письмову, в результаті жестів чи інших конклюдентних дій. Попередній зговір може бути як детальним, так і обмеженим самим загальним порозумінням про спільне вчинення розкрадання вказаних предметів.

Для кваліфікуючої ознаки, що розглядається, важливе значення має встановлення того, що попередній зговір був спрямований саме на розкрадання вогнепальної зброї, бойових припасів чи вибухових речовин, а не на розкрадання інших предметів. Тому в тих випадках, коли учасники групи попередньо домовились здійснити розкрадання якого-небудь майна (не вказаних предметів) а виконавець вчинив розкрадання саме цих предметів (вогнепальної зброї, чи боєприпасів, чи вибухових речовин), не можна говорити не лише про попередній зговір групою осіб, але й взагалі про наявність у діяч інших співучасників ознак ст. 223 КК. У цьому випадку має місце ексцес виконавця, бо ним вчинено розкрадання, яке не охоплювалося ні прямим, ні непрямым умислом інших співучасників, тобто такі діяння, які інші співучасники не передбачали, не бажали і не припускали.

Розкрадання вогнепальної зброї, бойових припасів чи вибухових речовин особливо небезпечним рецидивістом. Вчинення розкрадання перелічених предметів особливо небезпечним рецидивістом свідчить про високу ступінь суспільної небезпеки як діяння, так і, що важливо, самої особи злочинця. Поняття особливо небезпечного рецидивіста, порядок і умови визнання особи такою міститься в законі (ст. 26 КК). Згідно з ч 5 ст. 26 КК Загальної частини статті Особливої частини КК, які передбачають відповідальність за вчинення злочинів особливо небезпечним рецидивістом, застосовуються у випадках, коли особа була визнана у встановленому по-

рядку особливо небезпечним рецидивістом до вчинення даного злочину. Звідси випливає, що діяння особи за ознакою вчинення розкрадання вогнепальної зброї, бойових припасів чи вибухових речовин особливо небезпечним рецидивістом можуть бути кваліфіковані за ч. 2 ст. 223 КК лише за умов, що особа до вчинення цього розкрадання вже була визнана такою. Визнання особи особливо небезпечним рецидивістом зберігається протягом усього терміну покарання, призначеного судом, а також після його закінчення і відміняється при знятті з особи судимості (ч. 4 ст. 26 КК). Отже, ч. 2 ст. 223 КК може бути застосована за цією кваліфікуючою ознакою у трьох випадках: 1) особа, визнана особливо небезпечним рецидивістом, вчиняє розкрадання зброї, боєприпасів чи вибухових речовин під час відбування покарання; 2) особливо небезпечний рецидивіст здійснює втечу з виправно-трудової установи і, перебуваючи на волі, вчиняє розкрадання вказаних предметів; 3) особливо небезпечний рецидивіст вчиняє розкрадання вогнепальної зброї, боєприпасів чи вибухових речовин вже після відбуття покарання, але до зняття судимості судом, актом амністії чи помилування.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Татій В.Я. Проблеми формування правової політики в Україні // Вісник Академії правових наук України. Харків. - 1994. - № 2.

Уголовное право. Особенная часть: Учебник / Под ред. профессоров М.И. Бажанова, П.С. Матьшевского, В.В. Сташиса. - К.: Выща шк., 1989. - С. 395-447.

Гринберг М.С. Преступления против общественной безопасности. - Свердловск, 1974.

Матьшевский П.С. Преступления против общественной безопасности, общественного порядка и здоровья населения. - М.: Юрид. лит., 1964

Тихий В.П. Уголовно-правовая охрана общественной безопасности. - Харьков: Выща шк., 1981.

Тихий В.П. Квалификация преступлений против общественной безопасности. - Харьков, 1981.

Тихий ВП Ответственность за преступления против общественной безопасности - Харьков, 1984

Тихий ВП Уголовная ответственность за нарушение правил безопасности обращения с общепасными предметами - Киев, 1989

Тихий ВП Стадіи вчинення злочину - Харків 1996

Ткаченко ВИ Преступления против общественной безопасности - М· ВЮЗИ, 1984

Козаченко ИЯ Преступления против общественной безопасности, общественного порядка и здоровья населения // Уголовное право Часть Особенная Учебник / Под ред проф МИ Ковалева - М Юрид лит 1988 - С 373-434

Яценко СС Преступления против общественного порядка и здоровья населения // Уголовное право Часть Особенная - К, 1985 - С 358-423

З м і с т

1 Об'єкт злочинів проти суспільної безпеки	3
2 Предмет злочинів проти суспільної безпеки	17
3 Об'єктивна сторона злочинів проти суспільної безпеки	36
4 Суб'єктивна сторона злочинів проти суспільної безпеки	45
5 Суб'єкт злочинів проти суспільної безпеки	59
Список літератури	67

На в ч а т ь н е в и д а н н я

ТИХИЙ Володимир Павлович

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ СУСПІЛЬНОЇ (ЗАГАЛЬНОЇ) БЕЗПЕКИ

Конспект лекцій

Відповідальний за випуск *ІО Зінченко*

Редактори *ГО Гришакова*
ГМ Соловйова

Коректор *ВВ Христенко*

План 1996 №3 33 а

Плн до друку 041196 Формат 34x108 32 Нап р друк № 2
Друг офсетний Умови друк арк 22 Облік вид арк 411 Вид № 37
Тираж 500 прим Зам № 105 Ціна договірня

Редакційно-видавничий відділ
Національної юридичної академії України
310024 Харків вул Пушкінська 77

Друкарня
Національної юридичної академії України
10024 Харків вул Пушкінська 77